

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Alma Redžić Selimović

**Analiza kulturnih politik Slovenije in Evropske unije z
vidika razumevanja in obravnave občinstva ter predlogi
sprememb slovenske kulturne politike na področju
zakonodaje in nacionalnega kulturnega programa**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Alma Redžić Selimović

Mentor: red. prof. dr. Peter Stanković

**Analiza kulturnih politik Slovenije in Evropske unije z
vidika razumevanja in obravnave občinstva ter predlogi
sprememb slovenske kulturne politike na področju
zakonodaje in nacionalnega kulturnega programa**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

IZJAVA O AVTORSTVU

magistrskega dela

Spodaj podpisana Alma Redžić Selimović z vpisno številko 21041314, sem avtorica magistrskega dela z naslovom: Analiza kulturnih politik Slovenije in Evropske unije z vidika razumevanja in obravnave občinstva ter predlogi sprememb slovenske kulturne politike na področju zakonodaje in nacionalnega kulturnega programa.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo magistrsko delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbela, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobila vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo, in sem to tudi jasno zapisala v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesečnega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (UL RS, št. 16/07-UPB3, 68/08, 85/10 Skl.US: U-I-191/09-7, Up-916/09-16), prekršek pa podleže tudi ukrepom Fakultete za družbene vede v skladu z njenimi pravili;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za družbene vede;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko magistrskega dela in soglašam z objavo magistrskega dela v zbirki »Dela FDV«;
- je magistrsko delo lektorirano in urejeno skladno z Navodili za urejanje strokovnih in znanstvenih besedil na FDV.

V Ljubljani, 9. 5. 2016

Podpis avtorice: _____

Analiza kulturnih politik Slovenije in Evropske unije z vidika razumevanja in obravnave občinstva ter predlogi sprememb slovenske kulturne politike na področju zakonodaje in nacionalnega kulturnega programa

Slovenska kulturna politika je zadnjo temeljito evalvacijo doživela pred dvema desetletjema, ko se je še vzpostavljala kot državna kulturna politika. Nekatere začrtane smernice iz tistega časa se izkazujejo kot uresničene; med drugim je sprejet in v veljavi Zakon o uresničevanju javnega interesa v kulturi, ki je hkrati tudi zakonska podlaga za sprejemanje štiriletnih strategij na področju kulture, ki imajo status resolucije, tj. Nacionalnega kulturnega programa.

Tudi če bi si sedaj zadali, da uresničimo še neuresničeno iz zadanega pred 20 leti, to ni več smiselno. Spremenil se je namreč kontekst, ki določa slovensko kulturno politiko: zaradi krize so se zaostrele ekonomske razmere in posledično financiranje, spremenile so se razmere v kulturi in slovenska kulturna politika se še vedno ni izvila iz primeža mitizirane vloge, ki ji pripisuje državotvoren status in obenem favorizira narodno kulturo pred državno.

V nalogi poskušamo analizirati slovensko kulturno politiko (in primerjalno tudi kulturno politiko EU) skozi optiko občinstva – naslovnikov kulturne politike. Vsi vidiki potrebnih sprememb kulturne politike – decentralizacija, demonopolizacija javnega sektorja, vzpostavitev razmerja med dediščino in živo ustvarjalnostjo, zagotavljanje pogojev za pluralno kulturno ponudbo, zagotavljanje pogojev za zadovoljevanje kulturnih potreb vseh prebivalcev in ne le Slovencev – se dajo smiselno izpeljati iz ustreznega razumevanja občinstva.

Občinstvo za potrebe kulturne politike definiramo kot celotno skupino državljanov oziroma prebivalcev, ki jim mora država ustvariti pogoje za celovito zadovoljevanje kulturnih potreb. Izpeljava izhaja tudi iz opredelitve kulture kot javnega interesa, kar je v Sloveniji uzakonjeno, in iz pozitivnega tolmačenja zakonodaje – država torej ne samo dovoljuje, ampak zagotavlja zadovoljevanje kulturnih potreb. Definicijo utemeljimo tudi v kritiki kulturnopolitičnih pristopov, ki se kažejo v slovenski kulturni politiki in kulturni politiki EU, da občinstvo prepogosto zamejuje v potrošnike, pripadnike naroda ali ranljive skupine ter da dostopnost kulturnih dobrin beleži s porastom obiska. Vsi trije pristopi imajo korenine v razumevanju kulture kot sredstva za doseganje različnih ciljev (ekonomskih učinkov, integracije, socialne kohezije, državotvornosti, izgradnje nacionalne identitete idr.), ki pa niso temeljni cilj, ki bi ga morala imeti kulturna politika, to je ustvarjanje pogojev za celovito zadovoljevanje kulturnih potreb vseh prebivalcev.

Analizo smo omejili na raven temeljnega zakona – Zakona o uresničevanju javnega interesa v kulturi in Nacionalnega programa za kulturo. Analiza kaže, da je slovenska kulturna politika mestoma nacionalistična oziroma ima problemske točke pri razumevanju nacionalnega kot državnega ter da nezadovoljivo definira občinstvo oziroma svoje naslovnike. Sploh v Nacionalnem programu za kulturo so kljub ključni besedi »dostopnost« pogosti zdrsi v uvodoma kritizirane interpretacije občinstva kot potrošnike in številke.

Sugerirane spremembe so usmerjene v eksplicitno definiranje občinstva v Zakonu o uresničevanju javnega interesa v kulturi in Nacionalnem programu za kulturo ter v razširitev občinstva na celotno populacijo Slovenije.

Za izboljšanje kulturnih politik je predlagana tudi večja soudeležnost prebivalcev pri odločanju, saj je državna kulturna politika vse vzvode državljskega soodločanja zvedla na svetovalno raven. Menimo, da bi večja stopnja participacije pri odločanju pomenila izboljšanje kulturne politike.

Naloga lahko služi kot začetek nove temeljite evalvacije slovenske kulturne politike, ki naj v prihodnje ne ostaja osredotočena na državotvorni ali ekonomski doprinos kulture, ampak naj kulturo emancipira v enakovredno polje človekovega delovanja in človekovih potreb, kjer država zagotavlja pomemben servis.

Ključne besede: kulturna politika, javna politika, občinstvo, ZUJIK, NPK.

Cultural policy analysis of Slovenia and the European Union from the perspective of understanding and dealing with the audience and suggestions of change for Slovene cultural policy in the field of legislation and the National program for culture

The Slovene cultural policy was subject to evaluation two decades ago, when it was establishing itself as the national cultural policy. Some of its envisaged recommendations have been successfully implemented, like the adoption of the Act Regulating the Realisation of the Public Interest in the Field of Culture which also acts as the legal basis for the adoption of the National program for Culture - a 4-year strategic plan for the field of culture with the legal status of a parliamentary resolution.

It would have little sense to try to complete the uncompleted goals from 20 years ago. The circumstances that define and influence the Slovene cultural policy have changed considerably; economic and financing conditions are harsher due to the economic crisis, relations in the field of culture itself are different and Slovene cultural policy still reflects the mythicized notion that culture in Slovenia is a »nation builder«.

This work tries to analyze Slovene cultural policy (as well as comparatively analyze the EU cultural policy) from the position of the audience – the object of the cultural policy. All aspects of possible cultural policy changes like decentralization, demonopolization of the public sector, establishing balance between heritage and creativity, securing conditions for a diverse cultural offer and for fulfilling diverse cultural needs of all inhabitants (not just Slovenes) can be sensibly formed from the revised understanding of the audience.

For the purposes of cultural policy, I define audience as the group of all citizens, for whom the state creates conditions in which these same citizens can fulfill their cultural needs. This definition stems from the Slovene legal definition of culture as being »in the public interest« and the positive interpretation of the legislation – not only does the state allow, it also enables fulfilling cultural needs. This definition also negates the all-too-often restraining definition of audience as a group of consumers, members of a national entity or a »vulnerable group« and the equating of indicators measuring accessibility of culture with qualitative indicators (for example number of visitors). All these approaches to cultural policy are instrumental – they perceive culture as a means to fulfill specific goals (integration, social cohesion, nation-building, state-building etc.) but these goals aren't necessarily aligned with the general objective of cultural policy that creates conditions in which all citizens or even inhabitants can fulfill all their cultural needs.

The analysis was restricted to analysis of the cardinal law; Act Regulating the Realisation of the Public Interest in the Field of Culture and the National Program for Culture. The analysis showed that Slovene cultural

policy includes problematic understanding of “the national” as “the governmental” and doesn’t sufficiently define its audience or its object. The National Program for Culture is especially prone to the already mentioned problematic quantitative approaches and definitions of the audience as consumers.

The suggested changes include the explicit definition of audience in ZUJIK and NPK and to expand the audience to the whole population of the country. The suggested improvements also include higher participation of the inhabitants in the decision making processes as the state cultural policy diminished all participatory mechanisms to »advisory« levels. I believe that higher participation in the decision-making would result in a better cultural policy.

This work can serve as a starting point for a thorough reevaluation of Slovene cultural policy that mustn't stay focused on the state-building or economic contributions of culture but should emancipate culture to be an equivalent segment of people's endeavors and needs to other segments and a sector where the state should provide the service to the inhabitants.

Keywords: cultural policy, public policy, audience, Act Regulating the Realisation of the Public Interest in the Field of Culture, National Program for Culture.

KAZALO

1	UVOD	10
2	IZHODIŠČA	15
2.1	PREDSTAVITEV TEME IN NAMEN NALOGE	15
2.2	STRUKTURA NALOGE	17
2.3	TEZA	18
2.4	METODOLOGIJA	19
3	OBČINSTVO IN KULTURNA POLITIKA.....	24
3.1	ZGODOVINSKI POGLED RELACIJE MED OBČINSTVOM IN KULTURNO POLITIKO	24
3.2	KULTURNA POLITIKA SLOVENIJE IN EU	29
3.3	KULTURNA POLITIKA EVROPSKE UNIJE.....	31
3.4	KULTURA IN JAVNI INTERES	35
3.5	NASLOVNIKI KULTURNE POLITIKE – OBČINSTVO.....	40
3.5.1	Občinstvo potrošniki, občinstvo številke.....	442
3.5.2	Občinstvo narod	45
3.5.3	Občinstvo ranljive skupine	47
3.6	OBČINSTVO – IDEALNOTIPSKA OPREDELITEV ZA POTREBE KULTURNIH POLITIK	49
4	ANALIZA	57
4.1	ANALIZA ZUJIK Z VIDIKA OBČINSTVA.....	57
4.2	ANALIZA NACIONALNEGA PROGRAMA ZA KULTURO 2014–2017.....	63
4.3	ANALIZA KULTURNE POLITIKE EU	77
5	PREDLOGI ZA SPREMEMBO ZUJIK IN PRIPOROČILA ZA NOV NACIONALNI PROGRAM ZA KULTURO 2018–2021 TER PRISPEVKI K RAZMISLEKU O BOLJŠI EVROPSKI KULTURNI POLITIKI.....	882
5.1	PREDLOGI ZA SPREMEMBO ZUJIK.....	882
5.2	PRIPOROČILA ZA NACIONALNI KULTURNI PROGRAM 2018–2021.....	188
5.3	KULTURNA POLITIKA NAPREJ OD ZAKONODAJNE RAVNI	90

6	SKLEP.....	92
7	LITERATURA.....	95

SEZNAM KRATIC

DZ	državni zbor
EACEA	Education, Audiovisual and Culture Executive Agency (sl. Izvajalska agencija za izobraževanje, avdiovizualno področje in kulturo)
EU	Evropska unija
JSKD	Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti
NPK	Nacionalni program za kulturo
NVO	nevladna organizacija
RS	Republika Slovenija
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (sl. Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo)
ZOFVI	Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja
ZUJIK	Zakon o uresničevanju javnega interesa v kulturi

1 UVOD

Dijana Matković: nehte bluzit

za najbolj vznesenimi govori o nacionalnem
in družbenem pomenu kulture,
za najbolj ostrimi kritikami krčenja prostora namenjenega kulturi –

v 9 od 10 primerov stoji kulturnik v strahu za SVOJO SLUŽBO.
ne v strahu za kulturo.
ne v strahu pred krčenjem javnega prostora kulture.
v strahu za svojo službo.

v 9 od 10 primerov gre za kulturnika,
ki svoje delo opravlja, ker pač rabi službo.
na način dnevnega odkljudanja na(d)log.
kot večina ljudi v drugih poklicih.
kot pek, šolski ravnatelj, vodovodar, turistični vodič.
devetim se ne ljubi. eden ali nemara dva sta zagreta.
legit.
ampak nehte bluzit.

ker to bluzenje, kako ste v ljubavnem, državotvornem, nadzemeljskem
odnosu s kulturo –
ljubezen, ki je v praksi ni moč zaznati,
tvornost, ki se je ne da izslediti,
nadzemeljskost, kjer rijete okol korita –
to res ni več okusno za gledat.

naj bo jasno:

umetnost je nekaj posebnega (čeprav vsekakor ne v odnosu do konstituiranja države – v dinamičnem prepletu umetnosti in njenega prejemnika se dogajajo bistveno bolj pomembne reči).

9 od 10 kulturnikov pa ni prav nič posebnega.

birokrati, vsegliharji, oportunisti, amaterji,
sinovi in hčere očetov in mater s pozicij,
pridni učenci.

v primeru nekaterih velja, da ne samo,
da bi kultura zmogla brez vas,
ampak bi zmogla celo bolje brez vas.

novinarji – tudi vas gledam.

zaradi tistih 5 svetlih izjem v vaših vrstah, ki svoje delo opravljajo
z integriteto, zanosom in srčnostjo,
še ne pomeni, da ste vsi nepogrešljivi.

naj ponovim: ne samo, da bi zmogli brez vas,
ampak bi v primeru večine zmogli bolje brez vas.

vestne peke, empatične ravnatelje, profesionalne vodovodarje in
karizmatične vodiče družba potrebuje bolj,
kot abervezniške kulturnike in novinarje.

krčenje prostora namenjenega refleksiji?

problem.

delovanje kulturnikov in novinarjev?

problem znotraj problema.

Kmalu bo 20 let, odkar sta Vesna Čopič in Gregor Tomc izdala knjigo
Kulturna politika v Sloveniji in kasneje še Kulturna politika v Sloveniji
(simpozij). Analizo slovenske kulturne politike, ki so jo pričeli delati pet let
po osamosvojitvi, je spodbudil Svet za kulturno sodelovanje Sveta Evrope.

Prvi korak analize je bilo nacionalno poročilo, ki ga je pripravilo ministrstvo za kulturo skupaj z zunanjimi strokovnjaki, nosilca analize sta bila Vesna Čopič in Gregor Tomc. Sledil je obisk mednarodne strokovne komisije, priprava poročil in simpozij, kjer so o prihodnji kulturni politiki Slovenije razpravljali politični odločevalci, strokovna javnost, različne interesne skupine s področja kulture in umetnosti idr.

Današnje branje priporočil in tudi prispevkov k razmisleku o prihodnji kulturni politiki Slovenije s hkratnim poznavanjem današnje kulturne politike nam odstira spremembe ali »napredek« kulturne politike v zadnjih dveh desetletjih. Seveda je tako vrednotno zaznamovana beseda, kot je napredek, lahko aplikabilna samo primerjalno: če današnjo kulturno politiko primerjamo s tisto pred dvema desetletjema ali s sedanjo kulturno politiko nekaterih drugih postsocialističnih držav, si lahko oddahnemo. Od takrat je bil v Sloveniji sprejet Zakon o uresničevanju javnega interesa v kulturi (v nadaljevanju ZUJIK), zadnje desetletje in pol imamo zavezujoč strateški dokument kulturne politike Nacionalni program za kulturo (v nadaljevanju NPK), ki se sprejema za štiriletna obdobja; a vendarle se vse od leta 2009, ko se državno financiranje kulture niža in se niža tudi kulturni indeks Slovenije (Srakar 2014; Materialni položaj kulture 2009) znova kažejo vrzeli slovenske kulturne politike. Če je bilo v drugi polovici devetdesetih dovolj zadovoljstvo ob tem, da se je po osamosvojitvi začel proces izgrajevanja državne kulturne politike in so bili postavljeni temelji za reformo, se prelom žal ni zgodil, postopna evolucija pa tudi ne – vsaj ne v meri, ki bi bila zadovoljiva. Tudi če bi se zdaj odločevalci na področju kulturne politike zavezali k doslednemu upoštevanju priporočil, ki so jih strokovnjaki in takratno ministrstvo za kulturo prepoznali kot dobre ali celo nujne, bi storili še večjo napako. Kulturna politika je namreč lahko samo odgovor na prepoznane potrebe ter na trenutno stanje in v dvajsetih letih se je veliko spremenilo. Takrat je bila Slovenija videna kot svetel zgled posttranzicijske države z močno komponento izgrajevanja države, državnih struktur, demokracije in seveda kulturo kot konstitutivnim

elementom nove državnosti in identitete. Danes so okoliščine drugačne. Ne samo da se je občinstvo razširilo, predvsem so se spremenile potrebe tega občinstva. Če je takrat država potrebovala kulturo, sedaj kultura potrebuje državo.

V zadnjem petletnem obdobju, ko vsako leto pride do znižanja integralnega proračuna ministrstva za kulturo in je to prisiljeno rezati, reducirati, optimizirati in zmanjševati obsege kulturnih programov in stroškov delovanja kulturnih inštitucij, se začanja razkrivati, da slovenska kulturna politika še vedno stoji na trhlih temeljih in da so finančni rezi dvojno problematični. Za razliko od drugih področij kulturni sektor ne zmore odbiti niti omiliti zmanjševanja sredstev, pri sprejemanju odločitev o konkretnih ukrepih pa kaže nerazumevanje prioritet in ujetost v situacijo, kjer zakonsko določene obveznosti tvorijo večino proračuna, vse ostalo, najbolj vitalno v kulturi, pa je prepuščeno rezom. Tudi pri sprejemanju odločitev o konkretnih ukrepih odločevalci ne razumejo prioritet oziroma upravljanja na področju kulture kot servisa, ki služi državljanom, oziroma servisa za zadovoljevanje potreb državljanov, v tem primeru pač kulturnih potreb. Če poenostavimo, rezi se dogajajo tam, kjer so najmanj boleči za odločevalce, ne pa tam, kjer bi bili najmanj boleči za državljanke. Seveda sta prvi in drugi problem povezana – težave pri upravičevanju sredstev so povezane ravno s trhlo argumentacijo ministrstva za kulturo, deloma pa tudi kulturne javnosti in ustvarjalcev ter kulturnih delavcev.

Sklenemo lahko, da je slovenska kulturna politika potrebna prenove oziroma sprememb. Še najbolj nujno se nam zdi spremeniti podstat kulturne politike: razumeti njene cilje in namene ter – najpomembneje – razčistiti, komu je namenjena oziroma za koga je. Ta sprememba se nam ne zdi nujna samo na ravni posameznih ukrepov, ampak že v ZUJIK in NPK. V nalogi se bomo posvetili analizi slovenske kulturne politike (in primerjalno tudi kulturne politike Evropske unije, v nadaljevanju EU) skozi

specifično optiko: skozi optiko uporabnikov oziroma naslovnikov – občinstva. S teoretsko analizo bomo najprej opredelili problematična razumevanja občinstva in razvili idealnotipsko razumevanje občinstva za potrebe kulturne politike. Po opravljeni analizi sedanjega ZUJIK in NPK z vidika občinstva bomo predlagali spremembe in izboljšave v dveh – po našem mnenju najbolj temeljnih – podlagah kulturne politike: v ZUJIK in NPK.

2 IZHODIŠČA

2.1 PREDSTAVITEV TEME IN NAMEN NALOGE

Čeprav ima naloga ambicijo znanstvenega besedila, naj vseeno začnemo z dvema anekdotama, ki nakazujeta, zakaj smo izbrali to temo. Delamo v zasebnem zavodu s statusom organizacije v javnem interesu na področju kulture. Poleg različnih programov in projektov smo tudi upravitelji prizorišča, ki opravlja javnim zavodom na področju uprizoritvene umetnosti komplementarno dejavnost: upravljamo vadbišče in prizorišče za sodobno uprizoritveno umetnost, pretežno gledališče, in to predvsem za nevladni sektor. Po dvanajstih letih in treh mandatih so nam z ministrstva za kulturo sporočili, da prizorišča v prihodnje ne bodo več podpirali. Sestanek je bil zanimiv, poslušali smo argumente o umetnikih, ki lahko ustvarjajo drugje, o organizacijah, ki imajo vendarle vso svobodo iskati prizorišča kjer koli, in tudi o tem, da država že zagotavlja veliko prizorišč po državi, in seveda o pravnih zagatah, ki so ministrstvo pripeljale do tega, da po dvanajstih letih opusti že vzpostavljeno prizorišče. Ob množici argumentov pa nihče z ministrstva ni niti enkrat omenil ključne besede področja kulture – občinstvo – ali celo potreb na področju kulture.

Druga anekdota je o napovedanih rezih v integralni proračun ministrstva za kulturo. Ministrstvo za kulturo je napovedalo (RTVSLO MMC 2015), da bo integralni proračun ministrstva za kulturo v letu 2016 nižji za 17 milijonov evrov, v letu 2017 pa še za 20 milijonov evrov. Napovedani rezi so bili radikalni. Za primerjavo: letni proračun v letu 2015 je 157 milijonov evrov. Kaj odgovori Asociacija, ena najmočnejših organizacij, ki zastopa nevladni sektor – posameznike in organizacije?

/.../ kultura, če ostanemo v ekonomskem diskurzu, dokazano prinaša dobiček skozi sinergijske učinke v gospodarstvu, predvsem turizmu /.../. V nasprotnem primeru

bo delovanje vseh akterjev (samozaposlenih, nevladnih organizacij, javnih zavodov) na področju kulture tako okrnjeno, da mnogi med njimi tega reza dejansko ne bodo prestali /.../. Ne želimo napovedovati pogroma slovenske kulture, a ta je, če napovedi držijo, že pred vrati /.../. Verjamemo, da se ne želita podpisati na nagrobni kamen slovenske kulture (Asociacija 2015).

Skratka, uničene bodo kulturne organizacije, uničen bo ekonomski doprinos kulture, uničeni bodo umetniki ..., le o enem od bistev, zaradi katerega kulturne organizacije obstajajo, torej občinstvu in njegovih potrebah, ni bilo rečenega nič. Včasih je videti, kot da spremembe na področju kulture sploh ne vplivajo na občinstvo, razen na tisto peščico, ki so pač umetniki ali delajo v kulturi.

Iz anekdot ni mogoče enoznačno sklepati, pa vendarle sta zgornji anekdoti simptom situacije. Slovenska kultura ima znotraj države mitiziran status državotvornega elementa, konstitutivnega akterja samostojne države in nacije, a obenem kot da ne najde svojega mesta med potrebnimi področji človekovega delovanja, ki jih mora država financirati in uravnati. To ni unikatno slovenska situacija, a vendar se zdi, da je problem legitimacije kulture prežehl vse pore oziroma da je legitimacija, ki se iz obdobja pomena za nacijo vedno bolj premika v ekonomsko utilitarnost, lastna tudi ustvarjalcem kulturnih politik. Menimo, da problem tiči v zgornjih anekdotah: snovalci kulturne politike (s politiko – razen tam, kjer je to navedeno – mislimo *policy*) in iz nje izvedeni ukrepi (pa tudi sami kulturni delavci) ne znajo nasloviti potreb ciljne skupine oziroma je ne znajo definirati. Če so pri stvareh javnega interesa oziroma javnega dobrega to vsi državljani (ali celo prebivalci države), slovenska kulturna politika že na zakonodajni ravni ne zna celostno definirati občinstva in ga vzeti v ozir pri načrtovanju kulturnih politik. To sicer ne pomeni, da se slovenska kulturna politika z vprašanjem občinstva ne ukvarja. Kot je v evropski kulturni politiki občinstvo ena glavnih prioritel, tako postaja občinstvo tudi mantra slovenske kulturne politike, vsaj na ravni ukrepov, le da o občinstvu/občinstvih ne misli kot o multitudi različnih skupin državljanov

(oziroma prebivalcev) s kulturnimi potrebami, ampak raje kot o Slovencih, potrošnikih, ranljivih skupinah in kulturi, ki ni javno dobro, pripadajoče vsem, ampak raje kot o potrošni dobrini, kot sredstvu socialne kohezije ali vzgoje, kot gradniku nacionalnosti in državnosti ipd. Namen naloge ni zanikati mnogih funkcij kulture, temveč zgolj kritično ovrednotiti evropsko (EU) in slovensko kulturno politiko, a ne z vidika potreb države, ne z vidika potreb kulturnih delavcev in ustvarjalcev, ampak z vidika potreb občinstva. Kulturna politika bi morala temeljiti na občinstvu kot ključnem deležniku; zato je pomembno, da je občinstvo primerno definirano (tudi skozi svoje potrebe) v kulturnih politikah od zakonodaje naprej.

2.2 STRUKTURA NALOGE

V uvodu v nalogo in v predstavitvi teme smo razgrnili razloge za izbor teme: svoje osebne, saj smo akterji s področja, ki ga naloga naslavlja (kulturne politike in razumevanje občinstva uokvirjajo tudi delo avtorice kot kulturne menedžerke), motivacijo »zainteresirane javnosti«, katere del smo, in znanstvene razloge, katerih vrzeli oziroma probleme naloga naslavlja in kjer so mogoče rešitve oziroma naš doprinos k razvoju področja – v tem primeru gre za doprinos k spremembi kulturne politike, utemeljen na znanstvenih dognanjih.

Naslednji del naloge je teoretski okvir, kjer pregledamo glavne teoretske koncepte občinstva, glavne kritične poglede na različne koncepte občinstva ter opišemo stanje v teoriji in praksi – kako se teoretski koncepti občinstva in razumevanja kulturnih potreb državljanov odražajo v praksi, predvsem v kulturnih politikah (skozi zakonodajo, strateške dokumente, razpise idr.). Teoretski okvir zajame tudi dosedanje akademsko vrednotenje oziroma analize kulturnih politik. V tem delu že nakažemo kritično ovrednotenje glavnih teoretskih konceptov in tudi že glavne vrzeli kulturne politike, ki nastajajo zaradi problematičnega spregledovanja ali pomanjkljive opredelitve občinstva. Zanima nas tudi,

kako je javni interes utemeljen na področju kulture in kako je kultura umeščena znotraj celotnega spektra resorjev (če uporabim terminologijo odločevalcev) kot področje, kjer tako kot v socialni, zdravstvu, šolstvu, športu in drugod država zagotavlja zadovoljevanje potreb državljanov.

Glavni del naloge je analiza slovenske kulturne politike in kulturne politike EU skozi prizmo občinstva. Zaključki analize so temelj za razvoj izboljšave kulturne politike – konkretna priporočila za izboljšave, ki temeljijo na prepoznanih vrzelih kulturne politike in na poskusu razvoja idealnega modela občinstva, ki bi ga morala prevzeti »država«.

Zaključek je poskus kritičnega ovrednotenja lastnega dela in možni nastavek za nadaljnje delo – predvsem na področju kreiranja novih kulturnih politik oziroma reformiranja obstoječih. Naloga je poleg javnih politik osredotočena na občinstvo, zato je prav, da tudi sebi določimo ciljno občinstvo: poleg zagotovljenih bralcev (mentorja, komisije, kolegov ...) želimo nasloviti tudi akterje kulturne politike v Sloveniji. To so nacionalni svet za kulturo, ministrstvo za kulturo, strokovne komisije ministrstva za kulturo idr.

2.3 TEZA

Sedanje slovenske in kulturne politike EU odražajo odsotnost upoštevanja občinstva, ukvarjajo se s kulturo samo in z ustvarjalci in ne z vprašanji zakaj, za koga. Na drugi strani pa odražajo problematično opredelitev občinstva oziroma naslovnikov kulturnih politik. Beseda javni interes v zakonodaji bi morala pomeniti, da se javne politike na tem področju naslavljajo na vse državljanke, vendar trdimo, da se občinstvo v okviru kulturnih politik zveja bodisi na potrošnike bodisi na številčnost (število obiskovalcev kulturnih prireditev, število bralcev) bodisi na narod (recimo Slovence), in to v časih, ko je že državljanstvo preozka kategorija za naslovitev vseh prebivalcev neke države, bodisi na ranljive skupine. Tako

kulturna politika nikoli celostno ne zajame celotnega občinstva oziroma ne definira naslovnikov kulturnih politik, ki bi morali biti vsaj v primeru države najmanj vsi državljani, in še to ne le samo s pravico do kulturnih dobrin, ampak tako, da država dostop do kulturnih dobrin omogoča.

Sedanja kulturna politika Slovenije in EU, torej korpus kulturnih politik na ravni zakonodaje oziroma zavezujočih dokumentov, sta ravno zaradi pomanjkljivega razumevanja občinstva nezadostni in neuspešni. Po analizi predlagamo spremembe na ravni zakonodaje in deklaracije (NPK), da bi z bolj celotno vključitvijo občinstva lahko izboljšali kulturno politiko in hkrati dali kulturi ustreznejši legitimizacijski temelj.

2.4 METODOLOGIJA

Znanstvene analize kulturnih politik v Sloveniji niso pogoste oziroma analize kulturnih politik in zakonodaje na področju kulture največkrat naročijo (ali tudi izvedejo) izvajalci in snovalci kulturnih politik. Zadnja celostna študija slovenske kulturne politike je že v uvodu omenjena študija, ki jo je izvedlo ministrstvo za kulturo v letih od 1995 do 1998 z zunanjimi sodelavci in ki je bila temelj mnogih dobrih sprememb v kasnejših letih. Zanimive analize kulturnih politik je pred približno desetletjem izdajal Mirovni inštitut, sploh Maja Breznik in Aldo Milohnič, morda pa je pomanjkljivost akademskih analiz kulturne politike povezana tudi s tem, da v Sloveniji ni samostojnega študija kulturnega menedžmenta in kulturne politike. Obenem analiza kulturne politike predstavlja tudi metodološki problem, ki ga lepo opiše Maja Breznik, ko citira Gournaya, da »definicije področja kulturne politike dejansko ni mogoče postaviti, saj kulturne politike ni mogoče opredeliti: prvič, ne po izvajalcu kulturne politike /.../ ne po tem, kaj sodi na področje kulturne politike /.../ ne po načinih, kako se izvajajo javne intervencije /.../« (Gournay v Breznik 2004, 13), a izpostavi, da je to težava tehnične narave, bolj zagatno je, »da ni mogoče najti jasnih definicij za cilje javnih

(vladnih) intervencij na področju kulture in umetnosti« (Breznik 2004, 13). Problemu definicij se lahko izognemo tako, da kot delovno definicijo vzamemo trenutno definirana področja in definicijo rahlo omejimo. Kot ključnega izvajalca državne kulturne politike prepoznamo ministrstvo za kulturo (čeprav kulturno politiko izvajajo tudi lokalne skupnosti, kar jim nalaga celo ZUJIK) in na evropski ravni Evropsko komisijo. Kaj sodi na področje kulturne politike prepoznamo v pristojnostih ministrstva in kako se izvajajo javne intervencije, beremo iz ukrepov, ki jih sprejema in izvaja država na področju kulture predvsem prek finančnih vzvodov ministrstva za kulturo. Bolj zagaten problem ciljev javnih (državnih) intervencij na področju kulture pa je prav eno izmed vprašanj raziskave, saj je v nejasni opredelitvi ciljev, v našem primeru – kdo vse je občinstvo oziroma kdo so občinstva in kaj potrebujejo, srž problema in naš ključ do predlogov izboljšav.

Okvir raziskovanja bo mestoma izstopil iz Evrope, a vendarle želimo ostati na terenu kulturnih sistemov, podobnih slovenskemu, in na terenu evropskega kulturnega sistema oziroma kulturnih politik Evropske komisije; zato bosta tako razmislek o občinstvu kot ukvarjanje s kulturnimi politikami temeljila na evropski kulturni tradiciji in tradiciji močne države, ki tolmači pravice pozitivno, torej ne samo da jih tolerira, ampak omogoča in ustvarja pogoje za njihovo uresničevanje.

Svoje referenčno polje močneje umeščamo v uprizoritveno umetnost (predvsem v gledališče), saj jo zaradi svojega dela najbolj poznamo, obenem pa dobro predstavlja področje kulture, ki ima dobro razvit tako javni kot zasebni segment. Komplementarno namreč deluje mreža državnih repertoarnih gledališč, nekaj lokalnih gledališč ter zasebni profitni in neprofitni ponudniki. Prav tako je uprizoritvena umetnost ena najmočnejše in že najdlje državno podprtih umetnosti – ne samo v Sloveniji. Se pa v nalogi ne omejimo na uprizoritveno umetnost, saj je

eden izmed ciljev naloge ravno, da kulturna politika začne celostno obravnavati občinstvo.

Osredotočeni smo na slovensko in evropsko kulturno politiko, obenem pa kritično misel gradimo tudi s primerjalno analizo teoretskih konceptov in primerjalno analizo politik. Primerjalna analiza politik ni namenjena iskanju svetlega zgleda, po katerem bi se lahko ravnali. Že Čopič in Tomc v najavi svoje knjige *Kulturna politika v Sloveniji* zapišeta (v Zamisel 2016): »Zaman bo bralec v njej iskal navodila za modernizacijo kulturne politike po zgledu zahodnoevropskih držav. Tudi tam namreč razmišljajo o potrebnih reformah.«

Teoretska analiza glavnih pristopov k razumevanju definicije občinstva v kontekstu državnih (in evropskih) kulturnih politik nam omogoči zamejitev polja ter tudi izhodišče za kasnejše kritično ovrednotenje slovenske (in evropske) kulturne politike. Teoretska analiza vključuje pregled glavnih akademskih pristopov k opredelitvi občinstva znotraj javnih kulturnih politik oziroma k umanjkanju opredelitve občinstva. Zaključki teoretske analize nam dajo ne samo orodje za kritično vrednotenje kulturnih politik, ampak predvsem omogočijo idealnotipsko razumevanje občinstva za potrebe kulturnih politik.

Pri analizi politik se osredotočimo na analizo slovenske kulturne politike, hkrati pa analiziramo še evropsko kulturno politiko. Analiza kulturne politike temelji na izhodiščih, ki jih jemljemo iz treh del: iz knjige Alenke Krašovec *Oblikovanje javnih politik: primer kulturnih politik v Sloveniji*, iz knjige *Vrednotenje politik* avtorjev Radej, Golobič, Macur in Dragoš ter iz magistrskega dela Mirne Macur *Evalvacija kulturne politike na področju gledališke dejavnosti* (njeno magistrsko delo presega okvir našega magistrskega dela in izjemno metodološko natančno opredeli analizo kulturnih politik s socioloških in politoloških vidikov). Macur (1996) pri analizi kulturne politike uporabi evalvacijo, saj v analizi zaobjame celotno

kulturno politiko na določenem področju. Pristop je smiseln tudi za to nalogo, saj nameravamo analizirati kulturne politike skozi določeno prizmo – občinstvo. A vendarle bi bila celotna evalvacija preširoka za te potrebe, saj že vnaprej načrtujemo naslovitev konkretne vrzeli kulturnih politik – pojmovanje občinstva. Pri analizi politik se osredotočimo predvsem na analizo vsebin javnih politik (ne toliko na procese ali rezultate politik) in uporabimo tudi sekundarno analizo, torej analizo že obstoječih analiz kulturnih politik – tu posežemo tudi na teren izven akademskega in analiziramo tudi analize ministrstva za kulturo ter analize, ki jih je pripravil sam kulturni sektor, recimo že zgoraj omenjeno društvo Asociacija. Analiza politik temelji na analizi ZUJIK in trenutnega NPK. Dopolnilno analiza politik temelji na nekaterih izbranih ukrepih, ki izhajajo iz zakonodaje in resolucije (NKP), kot so recimo javni razpisi ali druga področna zakonodaja.

S primerjalno analizo politik primerjamo slovensko in evropsko kulturno politiko oziroma kulturno politiko EU, in sicer ne kot antipod ali zgled, bolj kot komplementarno kulturno politiko, ki deloma dopolnjuje in drži tempo slovenski kulturni politiki, obenem pa je zgrajena na popolnoma drugačnih temeljih.

Javne politike imajo seveda več ravni. Fink Hafner (v Fink Hafner in Lajh 2002, 14) kot najpogostejšo razločevalno lastnost prepozna imenske (nominalne) kategorije; če poskušamo skozi nominalne kategorije opredeliti predmet svoje analize, bo glede na področje, na katerega posegajo obravnavane politike, to kulturna politika. Ena izmed imenskih kategorij javne politike je tudi opredelitev ciljne skupine – ravno to pa je srž naše naloge, saj se nam zdi, da je v sedanji kulturni politiki ciljna skupina premalo in preozko definirana. Glede na inštitucionalni okvir pa je analiza osredotočena na nacionalno oziroma državno kulturno politiko in skupno politiko EU.

Celotna javna politika (na področju kulture) je kompleksen sistem, ki vključuje vse od zakonodaje in javnopolitičnih inštrumentov do informacijskih aktivnosti. Pri analizi ostanemo na zakonodajni ravni, na raven izvajanja politike posežemo le za primeri in le v duhu argumentacije upravičenosti zakonodajnih sprememb. Zavedamo se omejitve krovne zakonodaje in strategij pri dejanskem izvajanju kulturne politike, vendar verjamemo, da je lahko primerna krovna zakonska podlaga dober argument za vse kasnejše spremembe in izboljšave in ne nazadnje – ko govorimo o državi in kulturi, je ravno reprezentacijska raven najpomembnejša.

Razvoj priporočil bo rezultat analize in bo identificirane problematične točke slovenske kulturne politike poskušal sanirati s konkretnimi predlogi za spremembo zakonodaje in NKP.

Pri vseh metodah ostanemo na področju kvalitativnega raziskovanja. Pri analizi in predlogih želimo ohraniti pozicijo vpeljevanja izboljšav za popolnejše doseganje skupnega dobrega in javnega interesa (in s tem tudi izboljšati zakon, ki ima javni interes že v imenu). Izogniti se želimo vrednotenju kulturnih politik, ki teži k optimizaciji in pocenitvi javnega upravljanja, saj tudi sami oporekamo takšni opredelitvi kot »preozki ter posledično preveč pristranski, da bi bila kos izvirnemu poslanstvu vrednotenja« (Radej in drugi 2011, 9).

Analiza kulturne politike je ciljna, ne gre za evalvacijo ali za premislek o celotni zakonodaji s področja. Zanima nas – po našem mnenju simptomatičen vidik, ali so naslovniki kulturne politike sploh opredeljeni in ali so v skladu s sodobno doktrino države in skrbi za javni interes.

3 OBČINSTVO IN KULTURNA POLITIKA

3.1 ZGODOVINSKI POGLED RELACIJE MED OBČINSTVOM IN KULTURNO POLITIKO

Ko v nalogi uporabljamo sintagmo kulturna politika, merimo na javno politiko na področju kulture. Že v uvodu smo omejili rabo politike na *policy*, saj slovenščina nima ustreznice, pridevnik kot na primer kulturna pa politiko označi za *policy* (Fink Hafner v Fink Hafner in Lajh 2002, 8): »Pojem 'policy' lahko neposredno prevajamo v slovenščino le v določenih okoliščinah, npr. takrat, ko uporabljamo množino (politike) ali pa s pridevniki opisujemo zvrst politike kot 'policy' (javna, kmetijska, zdravstvena, regionalna, občinska, evropska ipd.).« Z javno kulturno politiko merimo na zbir zakonodajnih, finančnih, promocijskih javnopolitičnih mehanizmov in ukrepov za izvajanje strategije, torej zadanih ciljev, na področju kulture. Ena najpreprostejših opredelitev javne politike je opredelitev javne politike kot vse, za kar se vlada odloči, da bo ali da ne bo naredila (Dye v Krašovec 2002, 5). Z magistrsko nalogo pa se omejujemo na del javne kulturne politike: na zakonodajno in strateško raven, ki je samo en del javne politike. Vlada oziroma odločevalci namreč javno politiko izvajajo na različne načine, zakoni in resolucije so samo eden od načinov.

SSKJ (2016) definira občinstvo kot:

1. ljudje, ki se udeležijo kake predstave, prireditve: občinstvo je napolnilo dvorano; občinstvo ploska; nagovoriti, pozdraviti občinstvo; stati pred občinstvom; navdušenje občinstva; prostor za občinstvo / publ. v novo gostilno se je gnetlo radovedno občinstvo, gostje, obiskovalci, ljudje; ekspr. okrog prepirajočih se je nabralo občinstvo, gledalci, opazovalci / v vljudnostnem nagovoru spoštovano občinstvo · zastar. pristopnost uradov za občinstvo stranke
2. ljudje, ki sprejemajo določene kulturne dobrine, se zanimajo zanje: občinstvo je njegovo zadnjo dramo zavrnilo; ekspr. predstaviti knjigo širokemu občinstvu; domače občinstvo; filmsko, gledališko občinstvo; naklonjenost občinstva / odgovor

slovenskemu občinstvu javnosti; publ. publicistična dela računajo na širok krog občinstva bralcev

Pri uporabi t rmina občinstvo v kulturni politiki nam je bližja druga definicija, saj vključuje širšo skupino ljudi in ne samo tistih neposredno udeleženih pri uživanju kulturne dobrine, ampak javnost, ki deli neke interese oziroma potrebe. Sorodna in morda primernejša bi bila beseda občestvo, ki sugerira  e širšo skupino, ki jo povezuje »skupnost ljudi glede na duhovne vrednote, miselnost, izročilo«,  e primernejša pa je beseda javnost, ki jo prav SSKJ (2016) pri definiranju v posameznih primerih ponudi kot sinonim za občinstvo. Občinstvo kot javnost je primerna opredelitev tudi zato, ker javno financiranje umetnosti izhaja ravno iz opredelitve javnega interesa na področju kulture in ker javnost vključuje tudi vse tiste deležnike, ki niso neposredno vpleteni, ampak jih nekaj zadeva. Ko govorimo o občinstvu v kontekstu kulturne politike, tako govorimo o vseh naslovnikih kulturne politike. Zavedamo se, da je to skupek raznorodnih skupin, ampak občinstvo je v tem primeru celotna skupina naslovnikov kulturne politike, ki pa jih ta seveda lahko kasneje drobi v podskupine; različna občinstva.

Za potrebe te naloge občinstvo uporabljamo kot sinonim za naslovnike kulturne politike, saj so naslovniki kulture v svetu kulture oziroma umetnosti – prav občinstvo. Zgodovina razmerja med občinstvom in kulturo je ob upoštevanju tretjega dela trikotnika, financerjev kulture, prav tisto razmerje, ki vzpostavlja današnje razumevanje kulture in umetnosti. Dinamika med kulturo in ekonomijo, med občinstvom in ustvarjalci ter med kulturo in financerji je stara toliko kot kultura sama. Breznik (2009) označi celotno zgodovinsko linijo razmerja med umetnostjo in financerji od mecenstva do sedanjega financiranja kulture skozi državne podpore, olajšave in pravne izjeme za kulturo danajskih darov. Misel izpelje iz diferenciacije dveh sistemov družbene menjave: blagovne menjave in menjave daru.

Četudi je blagovna menjava postala dominantna družbena menjava, se moderne evropske države niso mogle povsem odpovedati menjavi daru; če bi jo odpravile, bi se odpovedale tistemu nujnemu lepilu, tisti meri družbene solidarnosti in kohezivnosti, ki še drži družbe skupaj. /.../ ciklus menjave daru /.../ tudi v sodobnih družbah ne poteka v pravilnem sklenjenem krogu. Za javni davčni sistem je namreč značilno, da se nanj parazitsko priklopi blagovna menjava in ga izčrpava. /.../ Kultura kot del splošne družbene menjave daru pa je prevzela nalogo, da tem mehanizmom nadene primeren videz: da prikazuje okoriščanje kot plemenitost in družbeno neenakost kot razliko med razredi s kulturo in razredi brez nje (Breznik 2009, 182).

Tovrstna optika postavlja naslovnike kulturnih politik v precej zanimivo luč; vsi so namreč le del šarade, kjer se kultura reproducira in umetnost ustvarja le zato, da bi se reproducirale neenakosti med ljudmi ali pa da bi bila redistribucija bogastva v prid že tako privilegiranim. Tovrsten pogled, ki ga lahko umestimo v trenutno izjemno popularno širšo kritiko neoliberalne ekonomije, je sicer uporabno orodje pri poskusu vzpostavljanja mehanizmov, da bi se tovrsten začarani krog prekinil, in dobrodošlo orodje za analizo družbeno-ekonomskih razmerij, pa vendarle pogledjmo še kakšen vidik, ki znotraj zgodovinske dinamike identificira tudi bolj emancipatorne poteze kulturnih politik, saj si prizadevamo identificirati izhode iz tega začaranega kroga in ravno skozi dosledno razumevanje kulture kot javnega interesa – če ohranimo terminologijo Maje Breznik (2009) – iz kulture danajskih darov najti pot do tja, kjer kultura in umetnost ne bosta dar, ampak danost.

Kultura ima z oblastjo dolgo zgodovino.

Pri podpiranju umetnosti je oblast vedno igrala veliko vlogo, zlasti v celinski Evropi. Pokroviteljstvo cerkvenih in posvetnih oblasti seže nazaj do srednjega veka. /.../ Danes države porabljajo velike vsote za kulturo. /.../ Toda dejstvo, da so države močno vpletene v proizvodnjo umetniških del, še ne pomeni nujno, da se državljani kot potrošniki in davkoplačevalci strinjajo s skupnim zneskom javne podpore ali z njeno porazdelitvijo med različne oblike umetnosti (Frey in Pommerehne 2001, 33–35).

Frey in Pommerehne (2001, 36) definirata dva ključna vzvoda oblasti, ki omogočata seznanitev s tem, kaj državljani želijo na področju kulture. Kot prvi vzvod obravnavata anketiranje državljanov, drugi način pa je, da opazujemo, kako »se ljudje v resnici obnašajo (izkazano obnašanje). Državljanje opazujemo v njihovi vlogi volivcev ali pa jih direktno pozovemo k izjasnitvi z referendumom«. Za Slovenijo se vse možnosti kažejo kot težavne. Recimo vpliv državljanov na kulturno politiko prek volitev je iluzoren, saj so kulturni programi znotraj volilnih programov običajno le nujno zlo in omejeni na splošne puhlice o kulturi (MMC RTVSLO, 8. 7. 2014). Slovenska realnost v zvezi z odtujenostjo potreb in želja prebivalstva od kulturne politike ni svetovni unikum, kot rešitev pa se prej kot referendum ali volitev strank glede na kulturni program kaže večanje možnosti soodločanja javnosti pri kulturni politiki in pa ultimativna varovalka – opredelitev občinstva široko in omogočanje kulturne ponudbe za vse, tako da nihče ne ostane brez kulturnih dobrin.

Sondiranje kulturnih potreb se kaže kot izjemno zahtevno in zanj razen večje participacije pri odločanju ni enoznačne rešitve. Kot ilustracijo težavnosti identificiranja kulturnih potreb lahko navedemo primer anketiranja mladih v Mariboru o njihovih kulturnih potrebah (Šoštarčič in Selimović, 2011), kjer se je izkazalo, da ni interesa za kulturno ponudbo, ki je mladi ne poznajo. Po seznanitvi z določenimi umetniškimi žanri so se interesi (in predvidevamo tudi potrebe) spremenili. Zato je še toliko pomembneje razumeti celotno multitudo občinstva in imeti v mislih njegovo različnost in različnost njegovih kulturnih potreb.

Kultura, sploh umetnost, ima emancipatorno vrednost, pa naj bo od renesančnega podajanja umetnikov na nove terene, ki so jih osvobajali predvsem iz primeža cerkve, do razsvetljenega absolutizma, kjer je bil del »razsvetlitve« ljudstva tudi kulturna izobrazba, vse do emancipatornih gibanj po drugi svetovni vojni, ko je kultura povezana z emancipatornimi gibanji za pravico do uporabe svojega jezika, z opismenjevanjem, borbo

za umetniško svobodo idr. Po drugi svetovni vojni pa se zgodi še bolj ključen preobrat: če je bilo kulturo prej razumeti kot elitno dejavnost, kjer se emancipacija dogaja tako, da se jo popularizira oziroma predstavi tudi tistim, ki do nje prej niso imeli dostopa (finančnega, fizičnega ali vstopa z informiranim spremljanjem), se sedaj emancipacija preseli na teren pluralizacije kulture – teren brisanja razlike med elitno in neelitno kulturo, ki traja še danes (Frith in drugi 2009, 86). Primer tovrstnega terena iskanja razlik med umetnostjo in popularno kulturo sta pogosto film in popularna glasba. »Premik, ki ga lahko opazimo, je, da impliciten zbir razlik med ljudsko glasbo, umetniško glasbo in komercialno glasbo, ki označi premik od kulture h kulturni industriji, pomeni le premik od podpiranja (subvencioniranja) 'visoke' kulture (ali umetnosti) k podpiranju (vlaganju v) 'nizko' kulturo (ali komercialni sektor)« (Frith in drugi 2009, 86). Tovrstno brisanje med elitnostjo in ljudskostjo ali popularnostjo ima v Evropi dva temeljna vzroka, povezana z družbeno-politično ureditvijo. Če z avtorjevo argumenta poenostavimo razloga v dva bloka, se pluralizacija umetnosti v Vzhodni Evropi začne zaradi odpora do elitne kulture, ki se jo povezuje z meščanstvom in aristokracijo, v Zahodni Evropi pa predvsem zaradi inflacije in popularnosti kulture na polu, nasprotnemu elitni umetnosti.

Tovrsten obrat k demokratizaciji kulture ima tudi ključno implikacijo za obravnavo občinstva – naslovniki kulturne politike postanejo vsi (državljeni) in občinstva ne delimo več na kulturnega in nekulturnega oziroma kulturnega in tistega, še potrebnega kulturalizacije, ampak se delijo v skupine z različnimi kulturnimi potrebami in interesi.

Ključna za opredelitev kulture kot javnega interesa in razširitev naslovnikov kulturnih politik na vse državljane je poleg prepričanja, da kultura sodi v nujni spekter človekovih potreb, socialna država. Kljub mnogim sedanjim kritikam socialne države, ki jih lahko primerjamo s kritiko financiranja kulture Maje Breznik (2009), recimo, da je socialna

država inštitucionalizirana forma kriznega družbenega menedžmenta (Lessenich 2015, 69). Iz tega sledi, da je prispevek socialne države k izboljšanju kakovosti življenja in zmanjševanju neenakosti nesporen. Tudi kultura je znotraj socialnih držav, kar je po ustavi tudi Slovenija, del dobrin, za zagotavljanje katerih in pravično distribucijo je vsaj deloma zadolžena država. Lessenich (2015) v knjigi *Ponovno izumljanje socialnega*, kot poudari tudi Srečo Dragoš v spremnem besedilu, »se pri razumevanju socialne države ne osredotoča na številke, prav tako vzpostavi vrnitev k sociološkemu razmisleku o socialni državi«; saj »usoda socialne države sploh ni odvisna od izmenjave gospodarskih ciklov niti od količine bogastva, s katerim razpolaga določena družba, pač pa od konsenza okrog delitve tega, kar imamo, od načina, kako delitev izvajamo, v katero smer, in seveda od tega, ali to sploh hočemo« (Dragoš v Lessenich, 187). Seveda Lessenich in Dragoš ciljata predvsem na najbolj izpostavljene vidike socialne države: redistribucijo bogastva prek davkov, stanovanjsko politiko in socialne transferje, a vendarle je del socialne države tudi dostop ne le do finančnih oziroma preživetvenih virov, ampak prav dostop do izobraževanja, zdravstvenih storitev in kulture. Če potegnemo vzporednico kulture z mehanizmi socialne politike ali s sistemom izobraževanja v socialni državi, bi morala biti tudi kultura dostopna vsem in za vse ter hkrati tudi orodje za zmanjševanje neenakosti.

3.2 KULTURNA POLITIKA SLOVENIJE IN EU

Sedanjo kulturno politiko Slovenije uokvirja Ustava Republike Slovenije (2013), v kateri so kulturi oziroma umetnosti namenjeni trije člani:

59. člen

(svoboda znanosti in umetnosti)

Zagotovljena je svoboda znanstvenega in umetniškega ustvarjanja.

60. člen

(pravice iz ustvarjalnosti)

Zagotovljeno je varstvo avtorskih in drugih pravic, ki izvirajo iz umetniške, znanstvene, raziskovalne in izumiteljske dejavnosti.

73. člen

(varovanje naravne in kulturne dediščine)

Vsakdo je dolžan v skladu z zakonom varovati naravne znamenitosti in redkosti ter kulturne spomenike.

Država in lokalne skupnosti skrbijo za ohranjanje naravne in kulturne dediščine.

Ustava torej zagotavlja umetniško svobodo, varovanje kulturne dediščine ter varstvo pravic, ki izhajajo iz umetniške dejavnosti. Že Čopič in Tomc (1997, 83) ugotavljata, da je »/.../ zanimivo /.../, da ustava ni posebej poudarila pravice državljanov do kulture«.

Širši okvir ponuja Splošna deklaracija o človekovih pravicah (1948):

»27. člen

1. Vsakdo ima pravico prosto se udeleževati kulturnega življenja svoje skupnosti, uživati umetnost in sodelovati pri napredku znanosti in biti deležen koristi, ki iz tega izhajajo.«

Tudi deklaracija se torej osredotoča na svobodo ustvarjanja in svobodo do udejstvovanja v kulturnih aktivnostih. Podobne pravice, kot jih zagotavlja slovenska ustava, zagotavlja večina držav.

Upravljanje kulture v Sloveniji ureja po podatkih ministrstva za kulturo kar 144 trenutno veljavnih predpisov (zakonov, podzakonskih predpisov, resolucij, mednarodnih predpisov in priporočil itd.), če v seštevek ne vključimo tistih, ki se nanašajo na versko svobodo, in aktov o ustanovitvi (Ministrstvo RS za kulturo 2016, 1. 4. 2016).

Najbolj pa kulturno politiko v Sloveniji določata večkrat dopolnjen in spremenjen ZUJIK, sprejet leta 2002, in aktualni NKP; trenutni je za obdobje od 2014 do 2017.

ZUJIK opredeljuje kulturo kot javni interes, kar nakazuje že ime zakona, hkrati pa določa pripravo in sprejetje NKP po strateških obdobjih.

Od osamosvojitve dalje se je namreč med kulturniki vse bolj krepila zavest o potrebi po nacionalnem kulturnem programu, ki bi opredelil strateške cilje in prioritete kulture. /.../ V času ministra Školča je dr. Kmecl napisal nekaj temeljnih tez o nacionalnem kulturnem programu. Leta 2000 je minister Šeligo oblikoval predlog Nacionalnega kulturnega programa, ki je bil dan v vladno proceduro. Leta 2002 je bil sprejet nov krovni zakon o kulturi, Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo, ki je dal novo podlago za sprejem nacionalnega programa za kulturo in določneje opredelil njegove prvine (Nacionalni program za kulturo 2004–2007, 5).

Prvi NPK, ki ga je potrdil parlament, je bil za obdobje 2004–2007, sedaj je v pripravi revizija trenutnega NPK 2014–2017, ker kaže, da ni uresničljiv oziroma izvedljiv, obenem pa ministrstvo za kulturo pripravlja naslednji kulturni program. Kdaj bo pripravljen, bo objavil novi minister/-ica.

Trenutno potekajo tudi spremembe ZUJIK. V ZUJIK bi med drugim radi vključili definicijo oziroma razlike med profesionalno in ljubiteljsko kulturno organizacijo in vnesli spremembe pri členih, ki obravnavajo samozaposlene v kulturi.

3.3 KULTURNA POLITIKA EVROPSKE UNIJE

Na evropski ravni so osnovne usmeritve kulturne politike EU definirane v lizbonski pogodbi. V zelo kratkem poglavju XIII »Kultura« je opredeljen namen evropske kulturne politike, ki »prispeva k razcvetu kultur držav članic, pri čemer upošteva njihovo nacionalno in regionalno raznolikost ter

hkrati postavlja v ospredje skupno kulturno dediščino« (Prečiščeni pogodbi Listine o temeljnih pravicah 2010, 121), v nadaljevanju pa so opredeljena področja, ki so predmet evropske kulturne politike (ibid., 122):

- izboljševanje poznavanja in razširjanja kulture in zgodovine evropskih narodov;
- ohranjanje in varstvo kulturne dediščine evropskega pomena;
- nekomercialna kulturna izmenjava;
- umetniško in književno ustvarjanje, tudi na avdio-vizualnem področju.

V poglavju ne najdemo ciljne skupine, naslovnikov evropske kulturne politike, čeprav pri načinu delovanja dokument predpisuje upoštevanje kulturnih vidikov, »zlasti zaradi spoštovanja in spodbujanja raznolikosti svojih kultur« (Prečiščeni pogodbi Listine o temeljnih pravicah 2010, 122). Kako naj razumemo »kulturne vidike«? V dokumentu ni natančneje definirano, a je verjetneje, da vidiki implicitno prepoznavajo heterogenost državljanov Evrope v (pred)modernem smislu kot pripadnikov različnih narodov (»Unija prispeva k razcvetu kultur držav članic«, »upoštevajo njihovo nacionalno in regionalno raznolikost«, »raznolikost svojih kultur«) kot pa raznolikih posameznikov, ki imajo (kot občinstvo) raznolike kulturne potrebe.

Če je lizbonska pogodba po zavrtni evropski ustavi še najboljši približek najvišjemu pravnemu aktu neke politične entitete, potem ekvivalent kulturni strategiji v tej politični entiteti predstavlja Evropska agenda za kulturo v svetu globalizacije (2007), ki že natančneje definira cilje in metode in kot ustreznega sogovornika omeni kulturni sektor, a se z občinstvom neposredno ne ukvarja. Agenda predvidi tudi triletno delovno programe, ki konkretizirajo cilje in prednostna področja ter definirajo prioritete za štiriletno obdobje. Delovni načrt za obdobje 2015–2018 tako vključuje štiri konkretne prioritete (Evropska agenda za kulturo v svetu

globalizacije 2007; Osnutek zaključkov Sveta in predstavnikov vlad držav članic 2014; Svet za Delovni načrt za kulturo 2015–2018 2014):

- dostopno in vključujočo kulturo,
- kulturno dediščino,
- kulturne in ustvarjalne sektorje,
- ustvarjalno gospodarstvo in inovacije ter spodbujanje kulturne raznolikosti v zunanjih odnosih EU.

Sprejetje strategije pomeni nov način sodelovanja v kulturi na ravni EU, ki poteka po dveh delovnih metodah, tj. odprti metodi koordinacije (OMK) z državami članicami in prek strukturiranega dialoga s civilno družbo.

OMK je namenjena vzajemnemu učenju, izmenjavi dobrih praks in informacij med inštitucijami EU ter državami članicami, implementira pa se prek delovnih načrtov Komisije. Strukturiran dialog s civilno družbo Komisija vodi prek t. i. platform: (1) za medkulturno Evropo, (2) o dostopu do kulture ter (3) o kulturnih in ustvarjalnih industrijah (CED Slovenija 2016).

Občinstvo se prvič in zadnjič pojavi pri cilju dostopne in vključujoče kulture, a ne kot ciljna skupina ali deležnik pri odločanju, temveč kot objekt raziskovalnega vprašanja o vplivu digitalnih tehnologij na »razvoj« občinstva (razvoj je v tem primeru razumljen predvsem kvantitativno, razumemo ga kot večanje občinstva).

Evropska komisija, ki v EU deluje kot izvršna veja oblasti, tako kljub večnivojski regulativi ob upoštevanju načela subsidiarnosti pokriva le določena področja, ki jih uvrščamo v polje kulture. Izbira teh področij kot tudi cilji in metode, kako jih doseči, pričajo o instrumentalizaciji kulture na evropski ravni, pa naj bo to z željo po večji vlogi v mednarodnih odnosih z namenom grajenja skupne evropske identitete ali pa s spodbujanjem ustvarjalnosti in inovativnosti, ki bosta prek sinergij z izobraževanjem in drugimi sektorji generirala gospodarski razvoj.

V publikaciji *European Audience; 2020 and beyond* so predstavljeni nekateri projekti, ki na inovativen način naslavlja občinstvo in ilustrirajo razumevanje občinstva evropske kulturne politike. V uvodnem tekstu najdemo (European Audiences 2012, 7): »Budni kulturni operaterji lahko opazijo tudi, da zamujamo ekonomske priložnosti, če ne bomo maksimirali občinstva na evropski ravni: skupni trg EU je koncept, ki lahko ima veljavo tako na kulturnem kot političnem področju.«

Še nadaljnja ilustracija razumevanja prioritet je nedavni Evropski kulturni forum, ki je

bienalni dogodek, ki ga organizira Evropska komisija s ciljem po izpostavitvi evropskega kulturnega sodelovanja, združevanja ključnih akterjev s področja, s pregledom implementacije Evropske agende za kulturo in spodbujanje debate o kulturnih politikah in iniciativah EU /.../. Dogodek /.../ bo osvetlil vlogo kulture pri vzgajanju talenta in ustvarjalnosti. Forum bo reflektiral kulturni doprinos k novim prioritetam Evropske komisije, kot so inovacije, delovna mesta in rast; skupni digitalni trg; socialna kohezija in medkulturni dialog; ter evropsko pozicijo na globalni sceni (Evropska komisija 2016a).

Kulturna politika EU tako ne pokriva celotnega spektra kulture, prav tako ukrepi, ki izhajajo iz kulturne politike (recimo finančne podpore kulturnim organizacijam) ne morejo zamenjati nacionalnih kulturnih politik. Kulturna politika EU pokriva samo en del in jo moramo jemati komplementarno, skupaj z nacionalno, če hočemo govoriti o celoviti javni politiki. Tako je tudi zmotno prepričanje, da je kulturna politika EU okvir slovenske kulturne politike.

Omeniti velja še, da začetek komplementarnosti evropske in slovenske kulturne politike ne sovпада z dejansko politično formalno pridružitvijo Slovenije EU. Slovenija je postala polnopravna članica programa Kultura dve leti pred pridružitvijo EU (leta 2002), v programih Kultura in še prej Kalejdoskop pa je kot t. i. tretja država sodelovala že prej.

Kako torej sobivata slovenska in evropska kulturna politika? Je tudi na tem področju začetno evrozo (Velikonja 2005) zamenjala shizofrenija hkratnega občudovanja in strahu pred utopitvijo majhne kulture v velikem loncu? Tone Peršak, sedanji državni sekretar ministrstva za kulturo, je leta 2010 na Slovenskem kulturnem plenumu, ki ga je organiziral, celo poglavje razmisleka o prihodnosti slovenske kulture poimenoval »Odrekanje slovenstvu«, kjer kritizira politiko, ki si po »vstopu v EU in NATO, izhajajoč iz predpostavke o odmiranju nacionalne države, ne vidi več potrebe po poudarjanju pomena nacionalne pripadnosti, identitete in zato tudi ne pomena nacionalne kulture« (Peršak v Peršak in Pavlič 2010, 18–19).

Evropsko kulturno politiko slovenska kultura poleg določenih smernic, ki jih sugerira evropska kulturna politika skozi različne mehanizme – od različnih pogodb, kot je lizbonska pogodba, do strategij, priporočil – občuti še najbolj kot možnost dodatnega financiranja projektov, ki ga lahko pridobijo kulturne organizacije v Sloveniji. Tovrstno financiranje seveda prihaja pod določenimi pogoji, a je količina denarja letno prenizka, da bi bistveno vplivala na kulturno krajino Slovenije. Bolj bistveno vpliva na kulturno krajino Slovenije kompenziranje pomanjkanja proračunskega denarja ministrstva za kulturo z evropskimi sredstvi iz različnih evropskih skladov, ki pa niso primarno za kulturo in imajo popolnoma druge prioritete. O tem več kasneje.

3.4 KULTURA IN JAVNI INTERES

ZUJIK, še bolj pa NPK, sta za razliko od v uvodu omenjenega zatečenega stanja, ki sta ga raziskala Vesna Čopič in Gregor Tomc, že korak naprej pri strateškem načrtovanju kulturne politike in obenem pri formiranju temeljnega zakona, ki opredeljuje pravice in dolžnosti na področju kulture. »Glavna značilnost kulturne politike novega obdobja je, da nova oblast vse do danes ni sprejela kulturnopolitičnega dokumenta, s katerim bi

začrtala svojo kulturno politiko. Edini tovrstni dokument je Plan kulturnega razvoja Slovenije do leta 2000, ki pa je bil sprejet v prejšnjem sistemu t. i. družbenega planiranja in je zato brez pravne podlage« (Čopič in Tomc, 84).

ZUJIK je tako vzpostavil nujen prelom. Že sama opredelitev kulture kot javnega interesa¹ postavlja kulturo v sfero, kjer mora država ne samo dopuščati in dovoljevati, ampak omogočati. Nadaljnji korak pa je bil storjen z zavezo po NKP (ki je opredeljena v ZUJIK), saj ta zavezuje ne samo k spoštovanju splošnih načel, opredeljenih v zakonodaji, ampak k vzpostavitvi konkretnih načrtov za omejeno časovno obdobje in zavezuje tudi k izvedbi.

Kaj je v Sloveniji javni interes, je vsaj deloma opredeljeno v Zakonu o splošnem upravnem postopku (Ur. l. RS, št. 24/2006; Pravno-informacijski sistem 2016), ki javni interes omenja v 2. odstavku 144. člena:

144. člen

Nujni ukrepi po 4. točki prejšnjega odstavka so podani, če obstaja nevarnost za življenje in zdravje ljudi, za javni red in mir, za javno varnost ali za premoženje večje vrednosti.

Javni interes je torej preprečevanje nevarnosti za življenje in zdravje ljudi, je zagotavljanje javnega reda in miru ter skrb oz. preprečitev nevarnosti za javno varnost in/ali za premoženje večje vrednosti.

Na prvi pogled sicer kultura težko sodi na področje ohranjanja varnosti in zdravja ljudi, a vendarle je javni interes ob eksplicitno naštetem vsak v pravnem predpisu utemeljen interes, ki zadeva večino državljanov in ki je opredeljen po demokratičnem postopku. In ta javni interes je opredeljen v

¹ Javni interes in javno dobro uporabljamo kot enoznačna pojma, čeprav iz literature izhaja, da je javno dobro bolj v rabi za materialne oziroma prostorske dobrine, javni interes pa za nematerialne dobrine, iz česar lahko sklepamo, da je za kulturo primernejša uporaba termina javni interes, obenem pa je javni interes nadpomenka javnemu dobremu.

ZUJIK, ki je bil po demokratičnem postopku sprejet leta 2002 v parlamentu.

Javni interes je izjemno problematičen termin, mnogokrat politično ugrabljen, ki lahko pomeni vse od pomembnosti in financiranja bank do obrambe morske obale, ki mora biti javno dostopna. Sicer je v Ustavi RS omenjeno javno dobro v 70. členu:

70. člen

(javno dobro in naravna bogastva)

Na javnem dobru se lahko pridobi posebna pravica uporabe pod pogoji, ki jih določa zakon.

Zakon določa pogoje, pod katerimi se smejo izkoriščati naravna bogastva.

Zakon lahko določi, da smejo naravna bogastva izkoriščati tudi tuje osebe, in določi pogoje za izkoriščanje.

Vendar se ta opredelitev nanaša na naravna bogastva in ne opredeljuje definiranja skupnih interesov državljanov oziroma definicije polja, ki ga zajema javni interes ali javno dobro.

Javno dobro moramo upoštevati »v povezavi z lastninsko pravico, na katero ne moremo več gledati kot na absolutno in neomejeno pravico uporabljati in izkoriščati stvar, ne moremo brez zadržkov zasledovati le zasebnega interesa, temveč moramo upoštevati tudi interes skupnosti – javni interes.« (Virant v Vugrin 2005, 417).

Ker se opredelitve javnega v naši družbi, ki izjemno visoko ščiti lastnino, večinoma izvajajo kot nasprotje zasebnemu, lahko sklepamo tudi, da je javni interes tisti, ki presega partikularne zasebne interese, torej deluje v korist celotne družbe, ne samo posameznikov ali skupin.

Definicija je izmuzljiva ne samo zaradi obširnosti pravnih interpretacij in poseganja na tako različna področja, da lahko zavzema drugačne pomene, ampak deloma tudi zaradi zgodovinskih okoliščin. Javni interes na področju kulture poznamo namreč še iz obdobja prejšnje države. O

slovenski kulturnopolitični ureditvi v desetletju in pol pred osamosvojitvijo Čopič in Tomc (1997, 69) poročata: »Pravna ureditev področja kulture je izhajala iz tega, da so kulturne dejavnosti posebnega družbenega pomena /.../. Država je zavarovala javni interes z uzakonjanjem številnih in zelo zapletenih mehanizmov.« V tem obdobju je bila kultura eden izmed pomembnih motorjev državnih oziroma osamosvojitvenih teženj ali pa v tistem obdobju morda samo teženj po večji avtonomiji republike znotraj Jugoslavije in v tem časovnem obdobju je »imela slovenska kulturna politika bistveno večji pomen in vlogo, kot je značilno za zahodnoevropske države« (Čopič in Tomc 1997, 66).

Celotna kultura kot javni interes je sicer polje pretežno evropskega razumevanja tako kulture kot vloge države. Že pogled v tradicijo ZDA pokaže popolnoma drugačno sliko, kjer je, recimo, kultura interpretirana kot mešana dobrina (angl. mixed commodity), torej kot področje, kjer ni čistega javnega interesa, kot je na primer področje državne obrambe (Baumol in Bowen v Blaug 1976, 42–57).

Če se lahko strinjamo, da je vzpostavitev kulture kot polja javnega interesa izjemnega pomena, pa nam ostaja hkratna dediščina kulture, ki javni interes opredeljuje bolj na področju vzpostavljanja državnosti na temelju kulturne identitete kot pa na polju servisa državljanom. To se je kasneje odrazilo tudi v ZUJIK, a več o tem kasneje. Obenem pa se kaže, da niti stroga definicija javnega interesa ne reši problema. Rekosh (2005) pa trdi tudi, da sama definicija javnega interesa niti ni toliko pomembna, kot je pomembno vprašanje, kdo lahko sodeluje v opredeljevanju tega interesa in s kakšnimi sredstvi. Predlaga tri različne oblike definiranja javnega interesa, vsem trem pa je skupno, da javni interes ni zacementirana kategorija, ampak proces oziroma fluiden koncept, ki v skladu z demokratično tradicijo poteka dialoško.

Kljub temu da je po navadi lažje delovati v območju jasnih definicij, pa se lahko strinjamo, da je javni interes, sploh na področju kulture, večno izmuzljiva kategorija, ki mora biti zastavljena dialoško in inkluzivno – torej morajo biti v definiranje vključeni vsi deležniki, ne le odločevalci na področju kulturne politike.

Dialoško oziroma fluidno določanje definicij in konec koncev tudi ciljev in prioritet kulturnih politik sicer zveni mamljivo, sploh ob misli na prenormiranost področja, kjer je v glavi vsakega razpisa naštetih tudi po 20 različnih zakonskih podlag in predpisov in kjer nasploh področje kulture obvladuje nepregledno število zakonov, prepisov, resolucij, mednarodnih sporazumov itd. A vendarle ima ta potreba po normiranosti in uzakonitvi obveznosti države svoj vzrok: fluidno določanje prioritet je podvrženo močnemu vplivu vsakokratne oblastne strukture in političnim prioritetam, zato se vsak segment znotraj kulture bori za uzakonitev svojega obstoja in financiranja.

Enoznačne definicije javnega interesa torej ni, na področju kulture pa ZUJIK javni interes že v 2. členu, kjer so definirani pomeni izrazov, opredeljuje tako:

- »javni interes na področju kulture je interes za ustvarjanje, posredovanje in varovanje kulturnih dobrin na državni in lokalnih ravneh, ki se uresničuje z zagotavljanjem pogojev zanje (v nadaljnjem besedilu: javni interes za kulturo);«

Kulturo kot javni interes prepoznava eksplicitno večina evropskih držav, ugotavlja Breznik (2004, 17) v primerjalni analizi evropskih kulturnih politik, a vendarle so, kot ugotavljata Tomc in Čopič (1997), kulturne politike drugih evropskih držav tudi same zrele za reforme in so lahko bolj predmet primerjav kot navdiha. Kljub zakonski podlagi, ki kulturo umešča med bistvene servise, ki jih mora zagotavljati država, kot sta recimo zdravstvo in izobraževanje, je pri drugih servisih ali dobrinah bolj jasno,

katere so skupine naslovnikov znotraj korpusa državljanov oziroma prebivalcev. Pri kulturi bi prav tako morali biti naslovniki seveda vsi državljanji, ampak vedeti bi morali tudi točno kateri, kdaj in v kolikšni meri. »Bolj kot vse drugo slovenska kulturna politika žrtvuje prav porabnika kulture. Zadnja kulturna zakonodaja ga skoraj ne omenja /.../. Pravice porabnika kulture do kulturnih dobrin, do katerih naj bi bil upravičen zaradi distribucije javnih sredstev, je zamenjala z nedoločnimi cilji« (Breznik 2004, 65).

3.5 NASLOVNIKI KULTURNE POLITIKE – OBČINSTVO

Že ko govorimo o človekovih pravicah, smo pri kulturi na negotovem terenu, saj so kulturne pravice »ena izmed najbolj zanemarjenih tem mednarodnega prava človekovih pravic« (Robinson v Stamatopoulou 2007, XV). Ko govorimo o človekovih potrebah, se z mislijo na Maslowovo hierarhijo potreb takoj spomnimo na piramido, kjer se kultura ne umešča najvišje. A vendar je priznanje kulturnih potreb posameznika priznanje človečnosti, ki presega golo preživetje. V angloameriški terminologiji je pogostejša raba termina kulturni interesi (Dragičević Šešić 2013, 19), a zdi se, da to terminološko zvede kulturo na konjiček, na zanimanje, ne na nekaj potrebnega, če ne nujno za preživetje, pa za dostojno preživetje.

V slovenski kulturni politiki je »občinstvo« (vsaj na deklarativni ravni) prisotno kot odmev prioritet iz politik in strategij EU, kjer zavzema naslavljanje ali doseganje občinstva ključno mesto kulturnega programa Ustvarjalna Evropa 2014–2020 (Evropska komisija sicer prepušča kulturo nacionalnim politikam in strategijam, a vendarle kulturo prepoznava – v analogiji z nacionalnimi kulturnimi politikami – kot gradnik skupne identitete in obenem funkcijsko: kot motor ekonomije, kot sredstvo kohezije idr.). Vendar slovenska kulturna politika temeljite inventure razumevanja naslovnikov svojih politik oziroma občinstva še ni integrirala v zakonodajo; deloma le v NKP, bolj smelo pa v konkretne kulturne

politike, ki se kažejo skozi distribucijo denarja: deloma skozi razdeljevanje denarja javnim inštitucijam, še bolj pa se to opazi pri javnih razpisih.

Na področju kulturne politike v Sloveniji imamo tako zakonsko določen javni interes (ZUJIK), a ta javni interes na področju kulture je pomanjkljiv koncept, dokler ne vemo, kdo ima ta interes in kakšen je, torej kdo so deležniki. Menimo, da je občinstvo ne kot partikularna skupina obiskovalcev določene predstave ali bralcev določenega dela, ampak kot skupek vseh, ki jih javni interes zajema oziroma kulturna politika naslavlja, ključni temelj kulturne politike. Šele potem, ko definiramo občinstvo in njegove potrebe, lahko vznikne kulturna politika, ki bo znala zadovoljevati vse kulturne potrebe oziroma ustvariti pogoje, v katerih bodo lahko vsi državljani in prebivalci zadovoljili svoje kulturne potrebe ali interese in hkrati skozi to bo kulturna politika tudi lažje in bolj argumentirano legitimirala svoj obstoj ter seveda tudi financiranje in druga sredstva.

Občinstvo je torišče umetniškega ustvarjanja in kulturnih politik, obenem pa zanima tudi znanstvene raziskovalce. Nekatera izmed najbolj propulzivnih področij na področju raziskovanja občinstva so trenutno proučevanja navad občinstva na spektru od antropologije in psihologije do ekonometrične in ekonomske raziskave učinkovitosti vlaganja v kulturo (ki doživljajo razcvet v luči krčenja javnih sredstev in posledičnega ugotavljanja učinkovitosti investicij).

Če se strinjamo, da javni interes pomeni, da zadeva naslavlja vse, kdo so ti vsi? V kontekstu države so to vsi državljani, čeprav se tudi ta opredelitev kaže kot pomanjkljiva. Če govorimo o Sloveniji, kulturna politika vključuje tudi Slovence, ki niso državljani, na primer zamejce in izseljence, v Sloveniji pa ne živijo samo Slovenci, tudi ne samo slovenski državljani, ampak tudi državljani drugih držav in ljudje brez statusa. (Soočenje s tem bo v večji meri kot v preteklosti prinesla tudi trenutna begunska kriza.)

V odsotnosti (ali nezadostnosti) formalne opredelitve, koga kulturna politika naslavlja, občinstvo kulturnih politik velikokrat zdrsne v najrazličnejše manj številčne kategorije kot pa vsi. In čeprav je tako kot javni interes, ki se vedno znova definira skozi različne kulturne politike, tudi kategorija naslovnikov oziroma občinstva lahko prepuščena vedno novim opredelitvam, se nam zdi vseeno potrebno boriti se za to, da je definirana čim širše in pri konkretnih kulturnih politikah čim bolj natančno.

Kulturne politike lahko občinstvo obravnavajo kot različne kategorije. Obravnavali bomo tri glavne sklope, v katere kulturna politika umešča občinstvo, ter hkrati že nakazali znanstveno utemeljene kritike navedenih pristopov. Potem bomo nakazali opredelitev, za katero menimo, da je smotrna, če želimo kulturo res podpirati kot dejavnost v javnem interesu.

3.5.1 Občinstvo potrošniki, občinstvo številke

Celo ekonomista Frey in Pommerenhe (2001, 31) se strinjata, da »trg ni vsemogočen. Jasno je, da trg tudi močno omejuje možnosti, dostopne ponudnikom umetnosti, in da lahko, čeprav ne nujno, preprečuje inovacije«. Vendar pri obravnavi občinstva sploh ni ključno vprašanje, ali lahko trg zagotovi kakovostno kulturno ponudbo; obstaja strinjanje, da jo lahko, vendar vsekakor ne v obsegu, ki bi omogočal dostop do kulturnih dobrin vsem (enakopravno). Kultura je seveda tudi potrošna dobrina in občinstvo tudi kulturni potrošniki. Problematično je šele enodimenzionalno prepričanje, da je kultura dobrina, ki jo lahko uravnava trg, oziroma mehkejša oblika tovrstnega prepričanja, ki za zagotavljanje državne podpore ne zahteva več samo dokaza, »da je tvoja dejavnost koristna za družbo in davkoplačevalce«, ampak naj bi bilo treba narediti še »korak dlje in dokazati, da je naložba javnih sredstev v neko določeno dejavnost boljša (bolj rentabilna) kakor naložba v kakšno drugo dejavnost« (Milohnić v Milohnić in drugi 2005, 8). Pri takšnem toposu se izmaknejo tla kulturi

kot javnemu interesu. Predvsem je na izgubi kulturni pluralizem, saj mnoge oblike kulture tovrstnega pristopa ne bi preživele. Ravno kulturni pluralizem pa je tisti, ki zagotavlja kulturno ponudbo za vse, ki so javnost v javnem interesu, in ne samo za določene skupine ljudi.

Če se pri zgodovinskem pogledu omejimo samo na obdobje po 2. svetovni vojni in zanemarimo dolgo zgodovino različnih razmerij med umetnostjo in financerji, lahko trdimo, da pride po 2. svetovni vojni do bistvenega odklona od močno državno podprte kulture šele od osemdesetih let prejšnjega stoletja naprej »v anglosaških deželah (ZDA, Velika Britanija, Avstralija), kjer se je pod vplivom neoliberalizma podrlo dve desetletji prej vzpostavljeno krhko partnerstvo med zasebnimi nepridobitnimi organizacijami in državo« (Teršar 2012, 23). »V Sloveniji se je proces komercializacije začel šele proti koncu devetdesetih let prejšnjega stoletja« (Kolarič in drugi 2002, 176).

Razumevanje občinstva kot potrošnikov omejuje kulturno politiko na zagotavljanje pogojev za (kulturni) trg, a kulturna ponudba mora biti širša, kot je kulturno tržišče.

Retoriko kulture kot dejavnika ekonomskega razvoja, ustvarjalcev in občinstva v primežu ekonomske logike lahko vsaj deloma pripišemo tudi Richardu Floridi (2005), ki v *Vzponu ustvarjalnega razreda* izpostavi ustvarjalnost (ne kulturo) kot gonilo vsega napredka in razvoja, seveda v smislu ekonomskega razvoja. Kadar govorimo o ekonomskih učinkih kulture, ne govorimo nujno o kulturni ekonomiki, »so pa ekonomski učinki velika tema tudi v kulturni ekonomiki, kjer je v letu 1987 nastopil prvi večji kritični članek /.../ Brucea A. Seamana /.../ splošno sprejeto mnenje, da makroekonomski kazalniki, ki so velikokrat močno prenapihnjene, ne morejo biti pokazatelj vrednosti kulture« (Srakar 2016). Srakarjeva (2016) makroekonomska študija sicer kaže, »da imajo kulturne dejavnosti /.../ še posebej v Sloveniji (v primerjavi z državami EU) precej velike

ekonomske učinke, med 63 sektorji slovenskega gospodarstva jih med najboljšimi petnajstimi najdemo kar šest«. Ekonomski učinki so bili v preteklosti eno ključnih pogajalskih izhodišč različnih interesnih skupin, še najbolj t. i. kulturnikov samih, a menimo, da si s tovrstno logiko žagajo lastno vejo in izkazujejo temeljno nerazumevanje javne podpore kulturi. »Če bi bili ekonomski učinki res veljaven argument za kaj takšnega [povišanje javnih sredstev za kulturo, op. avt.], bi bilo najbolj smiselno podpreti gradbeništvo, industrijske panoge in oglaševanje, kar je absurd /.../« (Srakar 2016).

Prenapihnjenost kazalnikov in (sicer dobronamerno) poudarjanje pozitivnih učinkov kulture je doživelo izjemen udarec z zadnjo triletno študijo nevladne organizacije Arts & Humanities Research Council *Understanding the Value of Arts & Culture* (The AHRC Cultural Value Project). Študija se osredotoča na »izjemno poglobljene poskuse razumeti vrednost umetnosti in kulture – sprememb, ki jih prinašata posameznikom in družbi«. Raziskovali so, »zakaj sta umetnost in kultura pomembni in kako lahko ocenimo učinke, ki jih imata« (Thompson v Crossick in Kaszynska 2016, 4).

V ozir smo vzeli pomembnost mnogih ključnih področij, kjer imata umetnost in kultura pozitivne učinke, in v to vključili sfere, kot so ekonomija, urbana družba, zdravje in blagostanje posameznikov in izobraževanje. Pri vsaki od teh sfer pa smo našli razlog za dvom v pozitivne učinke ali pa vsaj razlog za drugačno nianso teh pozitivnih učinkov, ki jih konvencionalno pripisujemo umetnosti in kulturi; ne da bi zanikali njuno pomembnost, ampak da bi izzvali samozavest, s katero se jim te lastnosti pripisujejo (Crossick in Kaszynska 2016, 153).

Avtorji raziskave niso delali kot podlago za kulturno politiko, a ravno njihovi izsledki širijo polje, ki ga imenujejo vrednost kulture, in to vrednost trgajo iz konteksta »uporabnosti«.

Kultura je ravno na področju ekonomije in krčevitega dokazovanja pozitivnih *outputov*, sploh ekonomskih prek turizma, regeneracije mest ipd., izgubila boj za umestitev med temeljne dobrine, ki jih država ne zagotavlja zaradi njihovih učinkov, temveč zato, ker jih državljani potrebujejo. Razumevanje kulture kot potrošne dobrine in porabnikov kulture kot potrošnikov ni zmotno, je le izjemno enodimenzionalno in nezadostno v kontekstu države.

3.5.2 Občinstvo narod

Če je bila borba za nacionalno kulturo najprej del emancipatornega boja, je danes le še predmoderni koncept, ki je v nasprotju z mitiziranim državotvornim statusom kulture v Sloveniji (pa tudi v Evropi), ki gradi na nacionalizmu in izključevanju oziroma nezadostni inkluziji. »Lastnih nacionalnih ekonomskih, kulturnih in političnih inštitucij pred nastankom jugoslovanske državne tvorbe in slovenskega prostora v njej tako rekoč sploh nismo imeli« (Debeljak v Čopič in Tomc 1998, 83). Po pridobitvi nacionalnih inštitucij je sledil prelom v devetdesetih, ki mu je spodletelo vzpostaviti državne inštitucije in ostaja pri nacionalnih. Tako je slovenska kulturna politika še vedno v fazi »ene kulture za en narod« (Breznik 2004, 51) oziroma v kontradikciji sama s sabo, saj obenem podpira slovensko kulturno identiteto in kulturno raznolikost, torej hkratno vzpostavljanje modela kulturne politike, ki servisira Slovence, in model kulturne politike, ki je pluralen. V praksi se osredotočenje na občinstvo kot nacijo kaže kot izključevanje dela občinstva, ki ima drugačne kulturne potrebe, in kot preozka skupina. Zgodovinsko analizo, kako v Sloveniji pride do ustoličenja kulture kot gradnika državnosti, zanimivo razvije Zgonik (2002) v delu *Podobe slovenstva*, kjer opiše proces, kako se je v odsotnosti vojaške, vladarske, imperialistične zgodovine vzpostavil drugačen model: kot narodno-zgodovinski trenutki so se vzpostavili liki in zgodbe iz literarnih in drugih umetniških del. »Nismo mogli ustvariti narodnih junakov iz oseb, ki bi v preteklosti usodno zaznamovale tok

evropske zgodovine. Ker smo namesto za državni narod (ne. Staatnation) veljali za kulturni narod (ne. Kulturnation), so taki tudi naši narodni junaki /.../ vez z narodovo zgodovino ni tako pomembna kot povezava z ljudsko kulturo /.../« (Zgonik 2002, 124). Rotar (2001, 212) analizira nejasno razločnost med narodnim in nacionalnim ter obravnavanje kulturnega občinstva s preozkim parametrom nacionalnega, ki se ne nanaša nujno na državno razsežnost, prej na narodno, na primeru nacionalnega interesa (v kulturi):

Kot nacionalni interes največkrat ne nastopa obči interes družbe v državnih mejah niti ni ta obči interes vsaj načelno postavljen za kriterij nacionalnega, pač pa na njegovem mestu nastopajo partikularni interesi, pravzaprav partikularna videnja nacionalnega, ki maskirajo partikularnost interesov; da je izraz 'nacionalen' največkrat uporabljen v omejevalnem pomenu oz. ima omejevalno funkcijo, tudi tedaj, ko je sinonim za 'državen'.

V razmerah /.../ ko nacionalni interes ni formuliran (ta ne more biti nenehna produkcija/reprodukcija nacionalne samobitnosti, identitete, tradicij ipd. niti ne podeljevanje kulturniških statusov novim osebam), bi bilo najbrž najbolj modro rezervirati del finančnih in tehničnih sredstev, ki so na voljo državi, za podpiranje kulturnih dejavnosti, ki niso deležne kulturniške vzajemne afirmacije in kanonizacije (Rotar 2001, 212).

Danes se v slovenski kulturni politiki kaže razkorak med javnimi politikami in zaznavanjem nacionalnega v delu umetnostne sfere. »Pogovori z umetniki, kulturnimi menedžerji in sponzorji s področja vizualnih umetnosti so pokazali na temeljno preobrazbo umetnostnega sistema in kulturnih inštitucij na tem področju. Za večino intervjuvancev je bila 'nacionalna umetnost' psovka tako kot 'provincializem'« (Breznik Močnik 2010, 3). Kljub mitizirani vlogi kulture pa obravnavanje občinstva kot naroda in razumevanje poslanstva kulturne politike kot gradnika nacionalne identitete ni lastno le Sloveniji.

V terenski raziskavi so raziskovalci ugotovili, da se upravljanje kulture in postopki odločanja razlikujejo od države do države in od mesta do mesta z vrsto lokalnih specifičnosti, vendarle pa so splošne zastavitve in cilji kulturnih politik obravnavanih dežel podobni, skorajda homogenizirani: zagovarjajo iste 'vsebine' (ki zadevajo umevanje kulture, cilje, prioritete) in se izražajo v podobnih kategorijah ('nacionalna identiteta', 'tržna naravnost', 'kreativne industrije', 'avtorske pravice' ...) (Breznik Močnik 2010, 2).

3.5.3 Občinstvo ranljive skupine

Z državljani kot subjekti kulturnih potreb se politika (in deloma tudi kultura) začne ukvarjati šele po 2. svetovni vojni hkrati s formiranjem človekovih pravic in različnih emancipatornih gibanj, ki obsegajo vse od »pravice do osnovne izobrazbe, še posebej za ženske /.../, boja za možnost izražanja v lastnem jeziku in v okviru lastnih kulturnih tradicij /.../, boja za svobodo umetniškega ustvarjanja, ki ga ne ovirajo vnaprej zadani kanoni, ideološke prepreke, verski predsodki« (Dragičević Šešić in Stojković 2013, 37).

Čopič in Tomc (1997) obdobje slovenske kulturne politike v povojnem času razdelita na obdobje agitpropovske kulturne politike, obdobje državno vodene kulturne politike, obdobje samoupravno vodene kulturne politike in obdobje po letu 1990, ki ga imenujeta obdobje vodenja kulturne politike v večstrankarskem sistemu. Torej je bil tudi emancipatorni boj slovenske kulture bolj osredotočen na avtonomijo samega področja, na osvoboditev umetniškega izraza od državnega diktata ter opolnomočenje ustvarjalcev in nišne kulture kot pa na državljane same oziroma so bile kulturne politike in kritična misel bolj osredotočeni na to.

Ranjive skupine so lahko »ranljive skupine populacije, ljudje, ki živijo v izoliranih regijah države ali deprivilegirane skupine« (Varbanova 2012, 162). Deprivilegirani so v ozirih slovenske kulturne politike tisti, ki nimajo dostopa do kulturnega servisa, ali pa so družbeno deprivilegirana skupina

in je kultura del »pomoči«. Ranljive skupine v smislu slabega dostopanja do kulture so tudi v središču pozornosti evropske kulturne politike, saj je poleg kvantitativnega kriterija pomemben tudi kriterij doseganja novih občinstev.

Kritika zavajanja občinstva na ranljive skupine ni usmerjena proti emancipatornemu potencialu kulture, temveč le proti pokroviteljskemu odnosu do ranljivih skupin in omejevanju kulturne ponudbe ranljivim skupinam zgolj na »kulturo s funkcijo«. V praksi lahko to dobro spremljamo na področju razpisov, ki jih razpisuje ministrstvo za kulturo (Ministrsko RS za kulturo 2016) in ki naslavlajo ranljive skupine (invalidi, manjšine) z namenom dviga zaposljivosti. Torej ne gre za kulturno ponudbo na primer v jeziku manjšin, ampak za usposabljanje na področju kulture za dvig zaposljivosti. Ranljivim skupinam torej ne ponuja možnosti za ustvarjanje in spremljanje ustvarjalnosti, temveč za pridobivanje znanj, ki jim bodo povečala zaposlitvene možnosti.

Poleg paternalističnega odnosa in odrekanja kulturne ponudbe v zameno za kulturo, ki blaži socialne neenakosti manjšin, se razumevanje kulture, ki ima socialno vlogo, prav tako ne izkazuje kot nujno opravičljivo. Študija *Understanding the Value of Arts & Culture*, ki je, recimo, analizirala učinke umetnosti v zaporih in učinke umetnosti na področju zdravja in blagostanja, je ugotovila, da ni možno podati enoznačnega odgovora o pozitivnih učinkih, saj gre za preveliko količino dejavnikov, ki vplivajo na uspešnost programov (Crossick in Kaszynska 2016). Ranljive skupine bi morale biti tako obravnavane kot skupine z oteženim dostopom do kulturnih dobrin oziroma kot skupine s specifičnimi oziroma dodatnimi kulturnimi potrebami.

3.6 OBČINSTVO – IDEALNOTIPSKA OPREDELITEV ZA POTREBE KULTURNIH POLITIK

Če iz predhodnih poglavij skušamo sintetizirati, kaj razumemo kot idealnotipsko opredelitev občinstva v kontekstu kulturne politike na zakonodajni ravni, se moramo nasloniti na dve ključni opredelitvi: prva je opredelitev, da je kultura javni interes, in druga je opredelitev, da je kultura samostojno polje človekovega delovanja in del polja zadovoljevanja človekovih potreb. K temu dodamo še razumevanje države kot demokratične strukture, ki teži k temu, da ne samo omogoča in dopušča kulturno delovanje in udejstvovanje, marveč aktivno oblikuje in omogoča pogoje, v katerih je mogoče zadovoljevanje potreb ljudi na tem področju.

Kot najkrajšo definicijo občinstva, ki bi jo morala upoštevati vsaka kulturna politika, lahko torej zapišemo, da so občinstvo vsi državljani in prebivalci države s heterogenimi kulturnimi potrebami. Obenem pa je v razumevanje občinstva treba vpisati zavedanje, da je ustvarjanje pogojev za zadovoljitev vseh kulturnih potreb odgovornost države oziroma njene kulturne politike.

Idealnotipsko opredelitev občinstva za potrebe kulturnih politik lahko izvedemo tudi z obrnjeno optiko ključnih vprašanj kulturne politike v Sloveniji, kot sta jo prepoznala Čopič in Tomc v analizi leta 1997 in ki je deloma podobna vprašanjem kulturne politike, kot jih prepoznava Simon Mundy v publikaciji o kulturni politiki Sveta Evrope (Mundy 2001, 41–48) – ohranjanje prepoznavnosti, proslavljanje razlik, udejanjanje možnosti posameznikov in skupin, dostopnost, udeležенost, poklicni in ljubiteljski kulturniki, vključenost manjšin, kulturna varnost. Vprašanja so še vedno ključna, še vedno »neodgovorjena«, saj je njihova narava vzpostavitev dihotomij in pozicioniranje posameznih kulturnih politik znotraj teh

dihotomij. Podajamo svojo pozicijo, ki ima temelj v znanstveni obravnavi tematike.

Oprelitev ključnih vprašanj kulturne politike v Sloveniji in sedanje iste dileme Čopič in Tomc (1997, 238–256) predlagata skozi optiko upoštevanja občinstva kot ključnega naslovnika kulturne politike. Čopič in Tomc (1997, 239) zapišeta, da slovensko kulturno politiko pesti »pomanjkanje prodejavne kulturne politike, ki bi izhajala iz javnega interesa za kulturo oziroma iz javnega poslanstva kulture«. Javni interes za kulturo je sedaj eksplicitno definiran v ZUJIK in njegove izpeljave skozi vsakokratni NPK. Poglejmo na vprašanja kulturne politike skozi optiko občinstva.

- Čezmerno poddržavljenje inštitucionalne kulture oziroma monopol javnega sektorja v kulturi

Ali je smiselno kulturni prostor bolj odpreti tudi nevladnemu sektorju in ali bo to prineslo izboljšanje kulturne ponudbe in diverzifikacijo kulturne ponudbe? Heterogena kulturna ponudba je seveda ključ do tega, da lahko ustvarimo pogoje za zadovoljevanje kulturnih potreb celotnega prebivalstva. Javni sektor ima v Sloveniji še vedno izrazito dominantno vlogo pri zagotavljanju kulturne ponudbe. Če za merilo vzamemo distribucijo sredstev, je nevladni sektor še vedno v marginalni poziciji. Na primer: za vse projekte in programe nevladnih organizacije je bilo leta 2011 odmerjenih okrog 6,5 milijona evrov, kar je malo več kot polovica sredstev, ki jih prejme samo SNG Maribor (Nacionalni svet za kulturo 2016). Odhodki za nevladne organizacije predstavljajo manj kot 4 % javnih (državnih) izdatkov za kulturo, čeprav je na primer delež obiskovalcev javnih nekomercialnih prireditev na področju uprizoritvene umetnosti kar 30 % (Culture.si Blog 2014) in da, recimo, sodobni ples nima nobene javne inštitucije, torej ga v celoti izvajajo nevladne organizacije. Razdelitev sredstev je sicer že korak naprej od zakonodajne

ravni, s katero se ukvarjamo, a v kontekstu razmisleka o občinstvu lahko ugotovimo, da je monopol javnega sektorja še prisoten. Ravno nevladne organizacije so tiste, ki naslavljajo občinstva, ki jih že etablirana in kanonizirana kultura ne. In ravno ta občinstva ostajajo deprivilegirana.

- Nerazvidna uporaba javnih sredstev

Ali ima javnost vpogled v distribucijo sredstev in še več – ali ima javnost vpliv na distribucijo javnih sredstev?

Distribucija sredstev se vnovič kaže bolj kot posledica in ne kot temelj kulturne politike, čeprav je »javno financiranje kulture najbolj direktna demonstracija direktiv kulturne politike« (Katz-Gerro 2015, 1). Dilema pa vsebuje zanimivejši vidik od same distribucije sredstev – soodločanje oziroma vpliv na distribucijo. Volitve namreč ne bi smele biti edini mehanizem odločanja o politikah na vseh področjih, tudi na kulturnem ne. ZUJIK sicer predvideva Nacionalni svet za kulturo, ministrstvo za kulturo pri odločanju upošteva t. i. dialoške skupine, a vendarle so to le posvetovalna telesa; celo odločitve strokovnih komisij ministrstva za kulturo, ki vrednotijo napovedane projekte in programe organizacij in posameznikov, so le priporočila, ministrstvo mnenja ni dolžno upoštevati. Soodločanje občinstva pri snovanju in izvajanju javne kulturne politike bi lahko bilo podlaga za boljšo kulturno politiko in posledično tudi za izboljšanje kulturne ponudbe.

- Centralizacija na področju kulture

To je še vedno eno najpomembnejših vprašanj kulturne politike v Sloveniji: Ali je mogoča decentralizacija kot razpršitev kulturne ponudbe in omogočanje dostopa do javnih kulturnih dobrin vsem in ne samo tistim v mestnih središčih?

Centralizacija je neposredno povezana z zagotavljanjem kulturne ponudbe vsem, tudi tistim, ki niso iz urbanih središč, in bi zato morala ostati ena od prioritet slovenske kulturne politike. Še vedno je namreč središče kulturnega dogajanja Ljubljana in ostala mestna središča. Deloma se stvari spreminjajo z obveznostjo, ki jo je uvedel ZUJIK, da morajo imeti vsa mesta svoje kulturne strategije. Centralizacija je najbolj neposredno povezana z enakopravno dostopnostjo kulturne ponudbe in kot taka bistvenega pomena za učinkovito zadovoljevanje kulturnih potreb prebivalstva.

- Zagotavljanje razmer za umetniško ustvarjanje

Tukaj je občinstvo seveda prejemnik produktov, katerih nastanek omogoča javna kulturna politika, in bolj optimalne, kot so razmere za umetniško ustvarjanje, boljša je kulturna ponudba.

- Širjenje participacije v kulturnem življenju

Že Čopič in Tomc (1997, 251) ugotavljata, da je participacija »največkrat razumljena kot spodbujanje participacije v etabliranem ali amaterskem ustvarjanju, bistveno manj pa kot participacija v sodobnih oblikah ustvarjalnosti«. Pogosto je participacija razumljena tudi kot večanje sodelovanja v amaterski oziroma ljubiteljski umetnosti. Kako torej širiti participacijo sodobnih umetniških praks in kako ne omejevati participacije na ljubiteljsko umetnost ali promocijo etablirane kulture? Kot odgovor se nam vnovič ponuja striktno sledenje upoštevanju celotnega občinstva z različnimi kulturnimi potrebami, ki se lahko raztezajo od udejstvovanja v ljubiteljski kulturi do konzumiranja alternativne kulture.

- Varstvo kulturne dediščine

Še vedno večno vprašanje kulturne politike ostaja, kako iskati ravnovesje med živo umetnostjo in dediščino. To je tudi vprašanje, ki si ga zastavlja Mundy (2001) v vodniku po kulturni politiki. Ravnovesje med dediščino in živo ustvarjalnostjo pa je zadnje čase preraslo iz iskanja ravnovesja med dvema segmentoma kulture v povezovanje – predstavljanje dediščine skozi živo ustvarjalnost, pojavljajo pa se tudi novi pristopi k interpretaciji dediščine, ki bi se naj znebila »tradicionalnih in avtorskih konceptov dediščine, ki so osredotočeni večinoma na nacionalizirane zgodbe, ki ne odražajo kulturnih in socialnih izkušenj podrejenih in manj vidnih skupin (Smith v Petrović, 2014), kot so ženske, manjšine, delavci, etnične in druge skupnosti« (Petrović 2014, 69). Tako bi lahko dediščina postala ne samo odraz nacionalne zgodovine, ampak – če se spet vrnemo k občinstvu – odraz zgodovine celotnega občinstva.

- Med nacionalno identiteto, svetovljanstvom in multikulturalnostjo

Kdo je občinstvo slovenske kulturne politike – Slovenci, državljani, prebivalci države, svet?

To je ena izmed dimenzij, kjer se je v zadnjih dvajsetih letih v Sloveniji veliko spremenilo. Od začetnega razumevanja narodne kulture vse do nacionalne kulture bi bilo sedaj primerno razširiti razumevanje; saj Slovenija ni le država Slovencev in tudi ne nujno samo država slovenskih državljanov, tako tudi ni potrebe samo po slovenski kulturi. Morala pa bi slovenska kulturna politika zagotavljati pogoje za zadovoljevanje kulturnih potreb širši paleti ljudi z različnimi kulturnimi ozadji. Tukaj se kot najbolj univerzalen odgovor ponuja rešitev, da se kulturna politika neha ukvarjati nujno s tem, da skozi kulturo konstituirata slovenstvo ali servisira Slovence, temveč da se začne ukvarjati s svojim celotnim občinstvom.

Opozorila o nacionalizmu in tudi o romantizirano-mitizirani vlogi kulture niso nova. Že pred skoraj 25 leti, ko je Šeligo predlagal prvi nacionalni

program za kulturo, takrat imenovan *Resolucija o kulturi*, je Strehovec (1992) opozoril na »ideološko pristranskost«:

Na splošno je besedilo resolucije precej pragmatično, predvsem pa konkretno v smislu smernic za uresničevanje nacionalne kulturne politike, vendar pa tudi to besedilo ni povsem ideološko nevtralnno, kajti v 13. točki avtor zapiše, da mora 'slovenska kultura reprezentirati in prezentirati nacijo', kar pomeni, da nacionalni kulturni pogon in njegov program postavlja v eksplicitno službo romantični ideji naroda, vzpostavljenega preko kulturne prebuje (Strehovec 1992, 370).

Mundy (2001, 41) meni, da bi ključni politični cilj kulturne politike oziroma razmerja med kulturo in oblastmi »vsekakor moral usmerjati en temeljni cilj. Določiti bi bilo treba politični okvir«. In če prevedemo problemske točke, ki sta jih identificirala Čopič in Tomc (1997), v kontekst ukvarjanja z občinstvom, ugotovimo: slovenska kulturna politika mora spremeniti razumevanje svojih ciljev in jih prevesti v jezik državljskih pravic, kulturnih potreb. A ne samo jezik – slediti morajo tudi ukrepi. Saj lahko vse probleme, kot so potreba po decentralizaciji, potreba po demonopolizaciji javnega sektorja, razrešitev med dihotomijo nacionalne identitete in svetovljanstva, razrešimo s preprostim receptom: celotna kulturna politika in vsak kulturnopolitični mehanizem mora vzeti v poštev občinstvo – celotno prebivalstvo Slovenije, vse državljsane in oblikovati kulturni sistem tako, da bo omogočal zadovoljitev potreb vsem. Ko bodo imeli do kulturnih vsebin po svoji meri dostop vsi, bodo rešeni tudi problemi ravnovesja med dediščino in živo ustvarjalnostjo, med večino in manjšinami, med mesti in periferijo, med javnim in zasebnim sektorjem v kulturi.

Definiranje česar koli za rabo v javni politiki je spolzek teren, na še bolj spolzka tla pa naletimo, ko se od definicij premaknemo naprej k dejanskemu oblikovanju javne politike, sploh kulturne. Javna politika, še zlasti pa politični teren, ki javno politiko skupaj z drugimi deležniki (tudi z znanostjo, interesnimi sferami, s civilno družbo, posamezniki) določa,

namreč ni utemeljena na znanosti, temveč na kompleksnih mehanizmih, ki temeljijo na tem, kar razumemo kot demokracijo. Torej je nekakšen dogovor oziroma kompromis. Tako ostane znanost v javnopolitični areni na polju priporočil, mnenj, predlogov oziroma evalvacij politik, ki se že izvajajo.

Znanost temelji na preverljivosti učinkov in na dokazljivosti, ponovljivosti; prav tako vse javne politike težijo k temu, da so usmerjene v dokazljive in merljive učinke; a vendarle se javne politike, sploh kulturne politike, izmikajo tej logiki. Vzroka sta dva: prvi tiči v sami kulturi oziroma umetnosti – kljub temu da bi radi umestili kulturne potrebe med vse ostale človekove potrebe in državljske pravice, se vseeno strinjamo, da je kultura poseben pojav, sploh umetnost. Če je temelj znanosti merljivost ali vsaj zanesljivost pri oceni, je temelj umetnosti (kot integralnega dela kulture) ravno nepredvidljivost, neponovljivost, enkratnost, edinstvenost ... in pa vezanost na subjektivno doživetje. Seveda so tudi v umetnosti merljivi kriteriji, saj imamo ne nazadnje tudi tekmovanja in kritike, ki vsaj deloma veljajo za objektivne ocene, a vendar je umetnost vezana na individualno in subjektivno doživetje, ki se izmika merljivosti, še bolj pa se merljivosti izmikajo učinki umetnosti.

Drugi razlog pa je imanenten javnim politikam. Javne politike so utemeljene na večinskem mnenju ali pa konsenzu o tem, kaj sploh je javni interes, kdo smo kot družba in kaj si želimo. Torej kulturne politike ne slonijo samo na znanosti in njenih priporočilih, ampak prej na konsenzu o ciljih kulturne politike. To bi lahko sugeriralo, da ne verjamemo v moč znanosti pri spreminjanju in uveljavljanju nove kulturne politike, vendar je ravno nasprotno. Znanost vidimo kot eno ključnih podaren, ki lahko ponudi relevantne analize, ki so podlaga za spremembe, in relevantna priporočila, ki so podlaga za določanje kulturne politike. Zato se v nadaljevanju osredotočamo na analizo politike in priporočila za novo kulturno politiko. Navsezadnje – tudi temeljne človekove pravice so

nastale kot konsenz o tem, da se grozote vojne ne smejo več ponoviti in da sta človekovo življenje in dostojanstvo neodtujljivi pravici – vendar je razvoj človekovih pravic utemeljen na pravni in vsej ostali humanistični znanosti.

Poleg pomembnosti utemeljenosti na znanosti pa se za kakovostno kulturno politiko kot izjemnega pomena – če jo želimo utemeljiti skozi kulturne potrebe občinstva – kaže prav sodelovanje občinstva, državljanov.

Ena izmed slabosti razumevanja moči in vladanja v kulturnih študijah je tendenca razumeti inštitucionalno domeno kot monoliten zbir represivnih sil ali pa kot inertno kuliso za uresničevanje estetskih zmožnosti in popularnih užitkov. Bolj splošno, tendenca je, da se pripisuje manjšo ali večjo stopnjo funkcionalizma kulturnim inštitucijam, ali tendenca, da se ločuje vprašanja kulturnih reform od vprašanj politične emancipacije (Flew 1997, 87).

4 ANALIZA

4.1 ANALIZA ZUJIK Z VIDIKA OBČINSTVA

Zadnja veljavna različica ZUJIK je iz decembra 2013, od junija 2015 pa je v postopku sprememba zakona na naslednjih področjih (Osutek Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo 2015):

- 1) Podajanje mnenj k strateškim načrtom javnih skladov, javnih agencij in javnih zavodov
- 2) Evidenca javnih zavodov na področju kulture
- 3) Usposabljanje članov svetov javnih zavodov s področja kulture
- 4) Položaj samozaposlenih na področju kulture
- 5) Poklicno zavarovanje baletnih plesalcev
- 6) Sofinanciranje projektov, ki so bili izbrani na razpisih na ravni EU

Ocenjujemo, da t. i. odprta poglavja bistveno ne posegajo na področje naše analize, zato za analizo uporabljamo sedaj veljavni ZUJIK.

ZUJIK ima devet delov. Za analizo z vidika občinstva sta najbistvenejša prva dva dela, saj opredeljujeta javni interes, ostalih sedem delov je usmerjenih na izvajalsko raven kulturne politike.

Prvi del, Splošne določbe, ima sedem členov. Prvi člen opredeli vsebino zakona (ZUJIK, 1. čl.): »Ta zakon določa javni interes za kulturo, organe, ki so zanj pristojni in odgovorni, ter mehanizme za njegovo uresničevanje.«

Drugi člen opredeli pomen izrazov. Tu sta za analizo ključni dve opredelitvi (ZUJIK, 2. čl.): »/.../ javni interes na področju kulture je interes za ustvarjanje, posredovanje in varovanje kulturnih dobrin na državni in lokalnih ravneh, ki se uresničuje z zagotavljanjem pogojev zanje (v

nadaljnem besedilu: javni interes za kulturo)« in »kulturna dobrina je kulturni proizvod ali storitev, ki je namenjena zadovoljevanju človekovih potreb na področju kulture«.

Država je torej zavezana k zagotavljanju pogojev za ustvarjanje, posredovanje in varovanje kulturnih dobrin in zakon prepoznava, da so te namenjene zadovoljevanju človekovih potreb na področju kulture. Kar se kaže kot nezadostno, je opredelitev občinstva. Če gre za javni interes, seveda lahko sklepamo, da gre za vse državljane, a vendarle – zakaj ne bi po zgledu zakonodaje z drugih področij jasneje opredelili, za koga mora država zagotavljati pogoje za ustvarjanje, posredovanje in varovanje kulturnih dobrin.

Kot primer lahko vzamemo Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Ur. l. RS, št. 16/2007), ki v 2. členu takole opredeli cilje vzgoje in izobraževanja:

- zagotavljanje optimalnega razvoja posameznika ne glede na spol, socialno in kulturno poreklo, veroizpoved, rasno, etnično in narodno pripadnost ter telesno in duševno konstitucijo oziroma invalidnost,
- vzgajanje za medsebojno strpnost, razvijanje zavesti o enakopravnosti spolov, spoštovanje drugačnosti in sodelovanje z drugimi, spoštovanje otrokovih in človekovih pravic in temeljnih svoboščin, razvijanje enakih možnosti obeh spolov ter s tem razvijanje sposobnosti za življenje v demokratični družbi,
- razvijanje jezikovnih zmožnosti in sposobnosti in ozaveščanje položaja slovenskega jezika kot jezika države Slovenije; na območjih, ki so opredeljena kot narodno mešana, pa ob slovenskem jeziku tudi ohranjanje in razvijanje italijanskega in madžarskega jezika,
- zagotavljanje kakovostne izobrazbe,
- spodbujanje zavesti o integriteti posameznika,
- razvijanje zavesti o državni pripadnosti in nacionalni identiteti in vedenja o zgodovini Slovenije in njeni kulturi. Vzgojno-izobraževalni zavodi razvijajo zavest o državni pripadnosti in nacionalni identiteti z obeleževanjem državnih praznikov, katerega sestavni del je izvedba himne Republike Slovenije, in z drugimi dejavnostmi. Vzgojno-izobraževalni zavodi imajo stalno izobešeno zastavo

- Republike Slovenije, na območjih, kjer živita italijanska oziroma madžarska narodna skupnost, se izobesi tudi zastavo narodne skupnosti,
- omogočanje vključevanja v procese evropskega povezovanja,
 - uveljavljanje možnosti izbire na vseh ravneh vzgoje in izobraževanja,
 - omogočanje vzgoje in izobraževanja, ki ustreza stopnji razvoja in življenjski dobi posameznika,
 - zagotavljanje enakih možnosti za vzgojo in izobraževanje na območjih s posebnimi razvojnimi problemi,
 - zagotavljanje enakih možnosti za vzgojo in izobraževanje otrok iz socialno manj spodbudnih okolij,
 - zagotavljanje enakih možnosti za vzgojo in izobraževanje otrok, mladostnikov in odraslih s posebnimi potrebami,
 - vzgajanje in izobraževanje za trajnostni razvoj in za dejavno vključevanje v demokratično družbo, kar vključuje tudi globlje poznavanje in odgovoren odnos do sebe, svojega zdravja, do drugih ljudi, do svoje in drugih kultur, do naravnega in družbenega okolja, do prihodnjih generacij,
 - spodbujanje vseživljenjskega izobraževanja,
 - omogočanje splošne izobrazbe in pridobitve poklica vsemu prebivalstvu,
 - omogočanje čim višje ravni izobrazbe čim večjemu deležu prebivalstva ob ohranjanju že dosežene ravni zahtevnosti,
 - omogočanje razvoja in doseganje čim višje ravni ustvarjalnosti čim večjemu deležu prebivalstva.

ZOFVI za razliko od ZUJIK bolj jasno opredeli, komu vse mora biti izobraževanje namenjeno, še bolj specifično, za koga vse mora država izobraževanje zagotavljati. ZOFVI tudi jasneje opredeli, da mora država zagotavljati enake možnosti in doseči čim večji delež prebivalstva. Sploh ta del je ključen, saj ne govori o Slovencih ali državljanih, ampak o prebivalstvu, kar je širša kategorija kot nacija ali državljan. Izobraževanje s tem država prepozna ne samo kot dejavnost, ki jo mora dopuščati in ustvarjati pogoje zanjo, ampak se zaveže k organiziranju te dejavnosti tako, da dosega čim večji delež prebivalstva, in tako, da izobraževalne dejavnosti tudi sama izvaja (in obenem dopušča svobodno pobudo na tem področju).

Če bi po tem zgledu predrugačili ZUJIK, bi lahko ustvarili temelj za pozitivno tolmačenje zakonodaje, kjer država ni dolžna več samo omogočati pogojev in dovoljevati svobodne pobude, ampak skrbeti za polno uresničevanje zadovoljevanja človekovih kulturnih potreb vsem prebivalcem.

Tretji člen ZUJIK pravi: »Pri sprejemanju drugih predpisov, ki lahko vplivajo na stanje kulture in njen razvoj, je potrebno upoštevati javni interes za kulturo, določen z nacionalnim programom za kulturo.« Iz njega je razvidno, da je javni interes za kulturo določen z nacionalnim programom za kulturo. Torej javni interes ni popolnoma opredeljen v ZUJIK, ampak šele v NPK.

Ostali člani prvega dela ZUJIK se ne nanašajo neposredno na razumevanje javnega interesa ali občinstva: izvajanje kulturnih dejavnosti, ki se nanaša na svobodno pobudo na tem področju, spoštovanje jezika in uporabo izrazov. Zanimiv je 4. člen, v katerem je opredeljeno, kaj so kulturne dejavnosti, kjer je v primeru dvoma opredelitev, ali je neka dejavnost kulturna ali ne, po ZUJIK v pristojnosti ministra za kulturo. Na definicijo občinstva to sicer nima neposrednega vpliva, lahko pa ima zelo posredne implikacije pri določanju tega, kaj še spada v resor ministrstva za kulturo in kaj ne, torej posredno tudi na to, kako ministrstvo določa svoj krog delovanja in skozi to tudi občinstvo in njegove potrebe. Navajamo dva ilustrativna primera: pred kratkim je potekal boj med vlado in ministrstvom za kulturo glede prevzema skrbi za idrijski rudnik, ki je kulturna dediščina, tudi pod Unescovo zaščito, a ministrica za kulturo je zaradi velikih stroškov sanacije in vzdrževanja odklanjala umestitev skrbi za rudnik v pristojnost ministrstva za kulturo (24ur 2016) in zaradi tega kasneje tudi odstopila (Delo 2016). Bolj zanimiv glede določitve občinstva je primer Planinskega vestnika, ki kljub temu da je »najstarejša društvena revija na Slovenskem, za leto 2010 ni dobila subvencije države, češ da gre za društveno glasilo PZ« (Milohnič v Pavlič in Peršak 2010).

Drugi najpomembnejši del ZUJIK najdemo v drugem delu zakona na začetku – izhodišča za določanje javnega interesa za kulturo: »(1) Javni interes za kulturo temelji na zagotavljanju javnih kulturnih dobrin, s katerimi se uresničuje kulturni razvoj Slovenije in slovenskega naroda, za katerega skrbijo Republika Slovenija (v nadaljnjem besedilu: država) in lokalne skupnosti.«

Javni interes za kulturo v RS je torej utemeljen na razvoju Slovenije in slovenskega naroda. Primarna skrb potemtakem niso kulturne potrebe državljanov oziroma prebivalcev, ampak razvoj Slovenije in slovenskega naroda. Tudi če zanemarimo, da je država pred državljani (pa ne bi smela biti, saj država obstaja zaradi državljanov in ne obratno), kaj je slovenski narod? V Sloveniji živijo tudi ljudje, ki ne pripadajo slovenskemu narodu. Tudi del državljanov Slovenije ni del slovenskega naroda. Ob zadnjem popisu prebivalstva leta 2002 se je za Slovence po narodnosti opredelilo 83,06 % prebivalstva (Statistični urad Republike Slovenije 2016b). V letu 2015 je v Sloveniji bivalo 2.062.874 prebivalcev, od tega 5 % tujih državljanov (Statistični urad RS 2016b).

Milohnić (v Pavlič in Peršak 2010, 102) opozori še na nadaljnji problem opredelitve občinstva:

Problem nastane takrat, ko se pridevnik 'nacionalni' v strateških in podobnih dokumentih očitno razume kot sopomenka za pridevnik 'slovenski' in ni upoštevano, da izhaja iz pojma 'nacija', ki se nanaša na skupnost ljudi, ki živijo na določenem ozemlju in so kulturno, zgodovinsko in po navadi tudi jezikovno povezani ter imajo enotno zavest. Pridevniku 'nacionalni' pa tudi SSKJ pripisuje dvojni pomen (prvega izvaja iz pojma narod, drugega iz pojma država). Iz drugih slovarskih razlag pa izhaja, da bi morali pridevnik 'nacionalni' (npr. v zvezi 'nacionalni program') razumeti v smislu izpeljave iz države, torej v smislu politično povezane skupnosti ne glede na etnično poreklo posameznikov znotraj te skupnosti. Na to napotuje tudi Ustava RS.

Uveljavitev poimenovanja Slovenec, Slovenka za vse državljane in sploh dolgotrajne prebivalce – nam ni uspel. Celó do te mere nam ni uspel, da imamo razlikovanje med državljanom in Slovencem zapisano v ustavi. In to v 3. členu, v enem samem stavku. V tem stavku se najprej trdi, da je Slovenija država, ki je last svojih državljanek in državljanov, nato pa, da je utemeljena na neodtujljivi in trajni pravici slovenskega naroda do samoodločbe, ugotavlja tudi Irena Šumi v intervjuju *Naš pravni red verjame v slovensko kri* (MMC RTV SLO 2016).

ZUJIK je torej diskriminatoren do kar 17 % slovenskih državljanov ter do vseh 5 % prebivalcev Slovenije, ki niso državljani Slovenije, vendar v Sloveniji živijo. Tudi če verjamemo, da je bil zakon pisan v duhu, da se je s slovenskim narodom merilo na vse državljane ali prebivalce Slovenije, je terminološko neustrezen. In ker je v zakonodaji terminologija ključnega pomena za nadaljnje izvajanje, bi bilo treba tudi ZUJIK prilagoditi in razširiti občinstvo kulturne politike RS.

8. člen ZUJIK:

... Javni interes za kulturo se uresničuje predvsem z zagotavljanjem pogojev za:

- kulturno ustvarjalnost,
- dostopnost kulturnih dobrin,
- kulturno raznolikost,
- uveljavljanje in razvoj slovenskega jezika,
- slovensko kulturno identiteto,
- skupen slovenski kulturni prostor,
- mednarodno prepoznavnost in uveljavitev slovenske kulture in umetnosti v mednarodnem prostoru.

V tem delu vstopamo na teren še bolj interpretativno odprtih pojmov kot prej. Vsaka javna politika in vsaka zakonodaja živi in se udejanja šele skozi interpretacijo, sploh ZUJIK dobi svoj pravi obraz šele v kombinaciji s trenutnim NPK in njegove učinke lahko presojava šele skozi kulturnopolitične mehanizme, kot so na primer razpisi za financiranje. A vendarle bi po našem mnenju moralo biti v temeljni zakonodaji bolj jasno, kaj pomenijo temeljne opredelitve, veljalo bi jih torej bolje opredeliti.

Na primer: Kaj si lahko predstavljamo kot kulturno raznolikost, skozi katero se uresničuje javni interes na področju kulture? Je to ustvarjanje pogojev za obstoj in razcvet vseh žanrov umetnosti? Je to ustvarjanje pogojev za kulturno raznolikost v smislu različnih narodnih kultur? Je to kulturni pluralizem, ki briše mejo med elitno in ljudsko kulturo?

In znova, kaj je slovenska nacionalna identiteta? Ali so iz nje izključeni vsi Neslovenci – če celotne 7,4 milijarde ljudi označimo s popularnim terminom devetdesetih – ali vsi Neslovenci v Sloveniji (v tem primeru gre bolj za okrog 200.000 ljudi)?

Sklenemo lahko, da je ZUJIK s stališča obravnave občinstva problematičen v treh ključnih točkah:

- pri obravnavi kulture kot javnega interesa – ki ga opredeljuje preozko in s tem izriva kulturo iz nabora nujnih dobrin in storitev, ki jih mora država zagotavljati v celoti;
- kulturo pojmuje kot domeno slovenskega naroda in ne kot domeno državljanov ali prebivalcev ter tako oži občinstvo za Slovence, čeprav je Slovenija država Slovencev in drugih narodov;
- umanjkanje eksplicitne opredelitve občinstva – gre za temeljno zakonodajo področje, kjer bi moralo biti opredeljeno ne samo, katera področja zakonodaja zajema, kaj je javni interes, ampak tudi komu vse država zagotavlja pogoje za zadovoljevanje kulturnih potreb.

4.2 ANALIZA NACIONALNEGA PROGRAMA ZA KULTURO 2014–2017

Trenutno veljavni NKP velja za programsko obdobje od 2014 do 2017. Sprejet je bil 27. novembra 2013. Sprejetje zavezujoče strategije za področje kulture je uzakonjeno v ZUJIK:

1.1. Nacionalni program za kulturo

10. člen

(nacionalni program za kulturo)

Nacionalni program za kulturo je strateški dokument razvojnega načrtovanja kulturne politike, ki izhaja iz zgodovinsko doseženega položaja kulture in s katerim se ugotovi vlogo kulture v razvoju Slovenije in slovenskega naroda ter javni interes zanjo, opredeli področja kulture, kjer se zagotavljajo kulturne dobrine kot javne dobrine, načrtuje investicije v javno kulturno infrastrukturo, postavi cilje in prioritete kulturne politike in določi čas za njihovo uresničitev ter kazalce, po katerih se bo merilo njihovo doseganje.

Nacionalni program za kulturo predvidi usmeritve na področju investicij ter pravne, finančne in organizacijske usmeritve, ki so potrebne za njegovo uresničitev na državni in lokalnih ravneh.

Nacionalni program za kulturo se sprejema za obdobje štirih let, pri čemer vsebuje tudi dolgoročne usmeritve, ki presegajo to obdobje.

11. člen

(priprava in sprejemanje)

Nacionalni program za kulturo sprejme Državni zbor Republike Slovenije (v nadaljnjem besedilu: državni zbor) na predlog Vlade Republike Slovenije (v nadaljnjem besedilu: vlada). Predlog nacionalnega programa za kulturo pripravi ministrstvo, pristojno za kulturo, v sodelovanju z ministrstvi, katerih naloge segajo tudi na področje kulture, in nacionalnim svetom za kulturo iz 16. člena tega zakona.

12. člen

(izvajanje nacionalnega programa za kulturo)

Za uresničevanje nacionalnega programa za kulturo kot celote je odgovorna vlada, za njegovo izvajanje pa skrbijo v okviru svojih pristojnosti ministrstvo, pristojno za kulturo, in druga ministrstva ter ostali pristojni organi in organizacije.

13. člen

(poročanje)

Vlada vsako leto najpozneje do konca meseca junija predloži državnemu zboru poročilo o izvajanju nacionalnega programa za kulturo v preteklem letu z oceno rezultatov. Vlada lahko predlaga spremembe in dopolnitve nacionalnega programa za kulturo kadar koli v času njegove veljavnosti, predlog sprememb in dopolnitev lahko poda tudi skupaj s poročilom državnemu zboru.

Ministrstvo za kulturo trenutno najavlja predlog spremembe NPK, saj se izkazuje, da zastavljeni program ne bo izpolnjen do konca štiriletnega obdobja. Prav tako pričenjajo s pripravami NPK za naslednje štiriletno obdobje, tj. 2018–2021. Predlagane spremembe in predlog novega NPK naj bi bila pripravljena do junija 2016.

Potreba po nacionalnem programu za kulturo je bila prepoznana že v raziskavi *Kulturna politika v Sloveniji*. Predvsem se je izkazovala potreba po strateškem dokumentu, ki bo šel korak dlje od zakonodaje in bo za določena časovna obdobja izpostavil kulturnopolitične prioritete, cilje, sredstva za doseganje ciljev in kazalce za merjenje učinkov. Del razlogov za potrebnost strateškega dokumenta, ki bi vse zgoraj naštetu opredeljeval, je bilo tudi nekakšno umikanje kulturne politike in kulture.

Zaradi politizacije kulture v preteklosti se je takoj po demokratičnih spremembah uveljavilo splošno prepričanje, da se mora politika odmakniti od vsebinskih vprašanj na področju kulture in da je njena dolžnost le, da zagotavlja možnosti za kulturne procese. Zato naj bi odsotnost kulture postala celo odlika. /.../ Politične stranke niso razvile kulturnopolitičnih programov, ki bi bistveno presegali deklaracije o pomenu kulture in o pripravljenosti, da jo podpirajo. /.../ Vendar pa zadnje čase prihaja v ospredje spoznanje, da demokratična država kljub vsemu ne more biti samo tehnični posrednik denarja, ampak mora imeti tudi kulturnopolitično vizijo. /.../ Kulturna politika naj bi postala predmet parlamentarnega zanimanja in pomembna razsežnost državne politike (Čopič in Tomc 1997, 239).

Navkljub izkazani potrebi po celoviti kulturnopolitični viziji je sedanji NPK kljub svojemu podnaslovu »Pot do novega modela kulturne politike« osredotočen na konkretne cilje posameznih področij kulturne politike in razen ministrovega uvoda (ki ni del v parlamentu sprejete resolucije) opredeljuje javni interes, cilje, mehanizme, kazalnike samo za posamezna področja, kot so na primer glasba, knjiga, film in avdiovizualna dejavnost, uprizoritvene umetnosti, arhivska dejavnost ... in pa na poglavja, »ki prečijo vsa področja kulture«, kot so slovenski jezik, mednarodno sodelovanje, kulturne industrije, kulturno-umetnostna vzgoja; ne pa vizije

in ciljev celotne kulturne politike. Takratni minister Uroš Grilc sicer opredeli, da daje NPK 2014–2017 »slovenski kulturi domovinsko pravico znotraj vladnih politik. Slednje počne izraziteje od svojih dveh predhodnikov in predvsem bistveno bolj odločno s prevzemanjem določenih pobud na vladni ravni (arhitektura, oblikovanje, kulturni trg), pri čemer brezkompromisno sledi trem temeljnim načelom kulturne politike: vrhunskosti, raznovrstnosti in dostopnosti« (Nacionalni kulturni program 2014–2017 2014, 7). A vendarle lahko že v izhodišču opazimo umanjkanje celovitosti.

Vseeno vzemimo ministrov uvod kot nekakšna izhodišča in jih poskusimo ovrednotiti s stališča razumevanja in naslavljanja občinstva (čeprav gre bolj za ovrednotenje njegove pozicije, ne pa za ovrednotenje dejanske kulturne politike, saj uvod ni del resolucije in tako v nobenem smislu zavezujoč).

Grilc kot temeljna načela kulturne politike opredeli vrhunskost, raznovrstnost in dostopnost. Njegova »jasna vizija« je, da »slovenska kultura potrebuje celovito prenovo, nobena korekcija sedanjega modela ne more biti več zadostna« (ibid., 8). Poleg reforme izpostavi drugo rdečo nit NPK: dostopnost,

oblikovanje ciljev kulturne politike ne le skozi oči kulturnih producentov, temveč vzporedno skozi oči uporabnikov kulture. Ali drugače, na domala vseh področjih se kot prvi cilj izpostavlja večanje dostopnosti kakovostnih kulturnih vsebin. Razloga sta dva. Najprej, da ima slovenska kultura v tem pogledu še možnosti za izboljšanje stanja in da se kulturni trgi v prihodnosti lahko še razvijejo. In drugič, ker je večanje dostopnosti kakovostne kulturne vsebine vselej najzahtevnejši od vseh ciljev, saj predpostavlja optimalno delovanje celotnega sistema kulture: kakovostno produkcijo, dobro delujočo kulturno infrastrukturo, uspešno nagovarjanje ciljnih občinstev, razvite projekte kulturno-umetnostne vzgoje, uspešno promocijo programov itd. /.../ In ne nazadnje, v Nacionalnem programu za kulturo 2014–2017 se prvič pojavlja celovito poglavje o trgu dela v kulturi, ki

opredeljuje nastavke zaposlitvene strategije in se tako neposredno dotika instrumentov delovnopravne in socialnopravne zakonodaje. (ibid., 8)

Izhodišča so torej vrhunskost, raznovrstnost in dostopnost, tri ključne niti ter popolna reforma obstoječega kulturnega sistema, dostopnost in trg dela. Pri izhodiščih se občinstva neposredno dotikata raznovrstnost, ki jo razumemo kot široko kulturno ponudbo, ki seveda ima vpliv na to, da lahko svoje kulture potrebe zadovolji večje število naslovnikov, in pa dostopnost, ki je podrobneje razdelana tudi kot ena od ključnih prioritiet. Popolna reforma kulturnega sektorja zveni bolj kot floskula, saj je le izraženo mnenje o potrebnosti popolne prenove, ki pa se ne odrazi v NPK. Kulturni sektor je v večini javni sektor in za popolno prenovo bi bilo potrebno veliko več kot le namera v NPK, saj bi to vključevalo popolno spremembo zagotavljanja kulturnih dobrin, ki jih v Sloveniji še vedno v večini zagotavljajo javni zavodi, ter temeljito reformo sistema zaposlovanja v kulturi (javnem sektorju), kjer so vsi zaposleni javni uslužbenci.

Ključnega pomena za občinstvo je opredelitev dostopnosti kakovostnih kulturnih vsebin, kjer je omenjena sprememba zaznavanja potreb pri oblikovanju kulturne politike.

Dostopnost je postala šifra za celo vrsto politik, potrebnih za to, da pridejo ljudje v stik s svojo kulturo. Vključuje zahteve za omogočanje fizičnega dostopa – vabljuje odpiralne čase, invalidom prijazne dostope do objektov, urejen prevoz do pomembnih zgodovinskih in kulturnih znamenitosti in do kraja kulturnih prireditev, občuteno pripravljene prireditve in predstave za otroke in starejše. Pomeni tudi družbeno dostopnost – obveščanje na način, da je ljudem dobrodošlo in enostavno, zagotavljanje dovolj nizkih cen vstopnic, da ima vsak možnost obiskati prireditev, in ustvarjanje takega ozračja, da je obisk umetnostne prireditve nekaj posebnega in privlačnega, ne pa bahavega in zastrašujočega (Mundy 2001, 43).

Ob opredelitvi dostopnosti Sveta Evrope bi izpostavili najpomembnejši vidik dostopnosti – da sploh obstaja kulturna dobrina po meri kulturnih potreb.

NPK naj ne bi sledil le potrebam kulturnih producentov, ampak potrebam uporabnikov kulture, ki pa jih eksplicitno ne definira. To je pomembna sprememba vidika, saj kaže na obrat od potreb države, potreb umetnikov, potreb kulturnih organizacij k potrebam občinstva in k identificiranju potreb uporabnikov pred oblikovanjem kulturne politike. Pa NPK odraža ta obrat? Oziroma – šifra česa je dostopnost v NPK?

Na področju knjige se opredelitev javnega interesa občinstva neposredno dotika v naslednjih točkah: »/.../ razvoj kulture branja in kupovanja knjig, promocija knjige in ustvarjalnosti na tem področju /.../. Javni interes se ob skrbi za visoko kvaliteto knjig in revij izraža tudi z ukrepi za ustrezno in cenovno dostopnost knjige.« (ibid., 14) Strategija na področju knjige je glede občinstva usmerjena v dostopnost, vendar potem sledijo trije sklopi ukrepov: večja prodaja kakovostnih knjig in revij (saj NPK Slovence označi za dobre bralce knjige, ampak slabe kupce knjig), učinkovitejša državna podpora knjigi v smeri celovite politike do knjige in Republika Slovenija – osrednja gostja na mednarodnem knjižnem sejmu v Frankfurtu. (ibid., 14–18)

Na področju filma in avdiovizualne dejavnosti se javni interes neposredno dotakne občinstva kot »dostopnost in gledanost kakovostnih kinematografskih in avdiovizualnih del v Republiki Sloveniji ter slovenskih filmskih in avdiovizualnih del v mednarodnem prostoru« (ibid., 21). Tudi na tem področju se dostopnost prevede v višjo gledanost in razvoj kinematografske mreže. Tako znova ostajamo na terenu dostopnosti kot večanja obiska, zasledimo pa zanimiv element z vidika občinstva – težnjo po decentralizaciji. Decentralizacija je eden izmed ključnih vidikov demokratičnosti kulturne ponudbe, saj se razširitev kulturne ponudbe

izven centrov (ki so po navadi večja mestna središča ali v primeru Slovenije Ljubljana) skoraj neposredno prevaja v to, da je neka kulturna ponudba dostopna celotni populaciji in ne samo tistim, ki živijo v mestnih središčih ali pa imajo finančni in kulturni kapital za obisk kina izven svojega kraja bivanja.

Tudi na področju uprizoritvene umetnosti je eden izmed vidikov, da je v javnem interesu »dostopnost do javnih kulturnih dobrin s področja uprizoritvene umetnosti« (ibid., 31). To je opredeljeno tudi kot prvi cilj NPK na tem področju. Vsi ukrepi in kazalniki uspešnosti ukrepov pa so usmerjeni v dvig obiska gledaliških in plesnih predstav, ki jih financira država. Navajamo nekaj primerov kazalnikov uspešnosti ukrepov za večjo dostopnost:

- število premier (2012: 257 – 102 javni zavodi in 155 NVO; 2017: največ 120 v produkciji NVO in največ 102 v produkciji javnih zavodov);
- povprečno število ponovitev na produkcijo (2012: 17 javni zavodi in 3 NVO; 2017: najmanj 20 javni zavodi in 5 NVO);
- delež prihodkov od prodanih vstopnic (2009: javni zavodi 16,5 %, do 2017: 20 %; NVO do I. 2017 povečanje vsaj za 10 %);
- število javnih nekomercialnih prireditev (2012: 7336; 2017: 8000);
/.../
- število gledalcev (2012: 1.149.271; 2017: najmanj 1.210.000);
- število gledalcev na prireditvi (2012: 163 javni zavodi, 142 NVO; 2017: najmanj 172 javni zavodi in 150 NVO); /.../. (ibid., 32–34)

Zanimivo je, da kot kazalnik ni navedena le številčnost občinstva, ampak tudi povečanje deleža prihodkov od prodanih vstopnic. Sicer ne nasprotujemo participaciji občinstva pri plačilu kulturne storitve (v tem primeru za ogled predstave), a vendar se zdi, da je v času gospodarske krize, v katerem je bil pisan ta NPK, nasprotujoče si zastaviti hkraten dvig deleža vstopnin in dvig obiska. Morda bi bil pri dostopnosti boljši kriterij dostopanje do novih občinstev, kako lahko gledališča nagovorijo tiste, ki sedaj niso obiskovalci gledališč.

Na področju glasbe je položaj precej podoben kot pri uprizoritvenih umetnostih. Dostopnost je zastavljena kot dvig obiska glasbenih prireditev, je pa za razliko od uprizoritvene umetnosti, kjer ima Slovenija mrežo 13 gledališč, pri dostopnosti na področju glasbe omenjena tudi vzpostavitev mreže koncertnih prizorišč in vzpostavitev različnih mehanizmov informiranja javnosti o glasbeni ponudbi: vzpostavitev enotnega informacijskega okna za dostopnost do raznolikih virov slovenske glasbene dediščine, ciljna podpora široko dostopnemu brezplačniku za področje glasbene umetnosti (primer dobre prakse je Bukla), podpora kakovostnih glasbeno-založniških projektov s poudarkom na vključevanju sodobnih in inovativnih distribucijskih pristopov. Pri glasbeni umetnosti je še posebej izpostavljena krepitev trga.

Vizualna umetnost ima javni interes v NPK 2014–2017 opredeljen kot:

Javni interes na področju se uresničuje z zagotavljanjem pogojev za produkcijo, promocijo in razvoj vrhunske, kakovostne in izvirne slovenske vizualne ustvarjalnosti na celotnem območju Republike Slovenije ter njeno uveljavljanje v tujini, raziskovanje, popularizacijo in izobraževanje na področju vizualnih umetnosti z namenom, da jih družba prepozna kot ključne dejavnike pri razvoju posameznika in družbe, socialni koheziji, prepoznavnosti države in njene razvitosti. /.../ Cilji in ukrepi v obdobju 2014–2017 bodo zato osredotočeni predvsem na izboljšanje pogojev dela za vizualne umetnike, zagotavljanje raznolikosti in dostopnosti produkcije, spodbujanje sodobnih načinov predstavljanja vizualnih umetnosti in vključevanja čim več občinstva v programe in projekte, povezovanje vseh deležnikov s področja vizualnih umetnosti v produkcijske in promocijske kooperative, vzpostavitev trga umetnin s posebno skrbjo za vzgojo bodočih kupcev, mecenov in zbirateljev umetnin /.../. (ibid., 43)

Podobne usmeritve se ponovijo pri intermedijski umetnosti, le da je tam pri dostopnosti navedeno, da bodo bolj podpirali projekte, »ki bodo načrtno nagovarjali novo ciljno občinstvo« (ibid., 48).

Pri ljubiteljski kulturi smo na »tradicionalnem terenu« dostopnosti v smislu kulture za vse, široko razširjene ustvarjalnosti, neprofesionalne ustvarjalnosti ipd. Tudi za geslo usmeritve tega področja so izbrali »Ljubiteljska kultura – možnost vključevanja vsakogar v kulturno ustvarjanje na celotnem slovenskem kulturnem prostoru« (ibid., 51). Za ljubiteljsko kulturo skrbi v Sloveniji Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti (v nadaljevanju JSKD), ki je najbolj decentralizirana slovenska organizacija, saj šteje kar 59 izpostav po vsej Sloveniji. JSKD »spodbuja in omogoča aktivno participacijo čim širšega kroga ustvarjalcev v kulturnih dejavnostih. /.../ Na tem področju je pomemben del javnega interesa tudi kulturna ustvarjalnost pripadnikov drugih narodov in narodnosti v Republiki Sloveniji ter sodelovanje z organizacijami Slovencev izven meja Republike Slovenije in različnimi mednarodnimi organizacijami« (ibid., 52). Ljubiteljska kultura in njega organiziranost prek JSKD je v Sloveniji pomemben vidik dostopnosti kulturnih dobrin. Vendar tudi če JSKD oziroma skupaj z drugimi društvi skrbi za dobro pokritost Slovenije z izjemno raznolikimi kulturnimi vsebinami, ne govorimo o profesionalni umetnosti. Ljubiteljska umetnost ima večji pomen pri omogočanju dostopa do ustvarjanja kot pa zagotavljanja kakovostne kulturne ponudbe za vse, vendar kljub svoji dobri omreženosti in široko zastavljeni ciljni skupini, saj eksplicitno naslavlja tudi druge narode kot Slovence ter Slovence izven meja, ne zmore zagotavljati celotne kulturne ponudbe.

Področje medijev je znotraj kulture zanimivo, saj je za razliko od drugih področij večina medijev zasebnih pridobitnih organizacij. Poleg tega mediji niso ravno tradicionalno področje kulture. V NKP (ibid., 58) je zapisano, da »po osamosvojitvi ni bila narejena še nobena celovita analiza stanja slovenske medijske krajine, posledično pa tudi nobena vladna strategija na medijskem področju, ki bi odgovorila na problematiko medijskega prostora, tako javnega kot zasebnega, in načrtala vsaj srednjeročne usmeritve«. Tako je strategija za medije v NPK popolnoma brez strokovne

podlage, deloma pa tudi talka spreminjajoče se zakonodaje. T. i. medijski zakon je vedno vir burnih polemik, političnih bojev, prejšnja ministrica je bila zaradi zadnjih sprememb medijske zakonodaje pozvana k odstopu oziroma razrešitvi (Petkovič 2016).

»Kadar govorimo o javnem interesu na področju medijev, medije presojava tudi kot vprašanje kulture« (Nacionalni program za kulturo 2014–2017 2014, 58). Verjetno so mediji kulturno področje z najširšim dosegom pri občinstvu, zato NPK na področju dostopnosti omenja »povečevanje dostopnosti medijskih vsebin za ranljive družbene skupine in invalidno ovirane« (ibid., 59). Na terenu medijev poteka borba za dostopnost na dveh tirih: v javnih medijih, recimo RTV SLO, poteka boj za ohranitev nižnih kulturnih vsebin, ki bi jih radi iztrgali komercialni logiki, pri zasebnih medijih, ki lahko prejemajo subvencije ministrstva za kulturo, pa je ravno komercialna logika tista, ki jih preživlja in je zato čim večji doseg – prodaja.

Področje kulturne dediščine je eno največjih področij kulture v Sloveniji, obseg javnega interesa na področju kulturne dediščine pa zajema tudi »omogočanje dostopa do dediščine ali do informacij o njej vsakomur, posebej mladim, starejšim in invalidom, neposredno, s pomočjo javnih zavodov, muzejske dejavnosti ter z uporabo novih tehnologij« (ibid., 75), kar je predvideno doseči predvsem s pedagoškimi in andragošskimi programi ter z usmeritvijo v kulturni turizem. Tudi tu lahko sledimo cilju dostopnosti skozi optiko povečevanja ekonomske učinkovitosti kulture in skozi doseganje kvantitete pri občinstvu.

Na področju knjižnične kulture najdemo nekaj usmeritev, po katerih bi se lahko zgledovala tudi druga področja, res pa je, da je knjižnična dejavnost že od čitalništva naprej globoko usidrana v tem prostoru in da so knjižnice poleg tega, da zagotavljajo tudi knjižno gradivo, družabni prostori, ki se vse bolj spreminjajo v posrednike informacij v širšem smislu, saj

zagotavljajo tudi internet, uporabo računalnikov, predavanja, izobraževanja idr. Področja dostopa se v okviru knjižnične dejavnosti lotijo bolj široko:

Večja dostopnost storitev knjižnične javne službe vsem prebivalcem Republike Slovenije. Cilji in ukrepi:

- rešiti prostorsko problematiko NUK z izgradnjo nove knjižnične stavbe (NUKII) ter v letu 2014 zagotoviti dodatne skladiščne prostore za knjižnično zbirko,
- podpreti izgradnjo novih sodobnih knjižnic v Republiki Sloveniji, v naslednjem obdobju zlasti novo knjižnico Rotovž v Mariboru in knjižnico v Radovljici, kolikor bosta lokalni skupnosti izpolnili pogoje in kriterije za sofinanciranje,
- pospešiti usklajen razvoj dejavnosti splošnih knjižnic s spodbudami za okolja z nizkim prihodkom na prebivalca in slabše razvito knjižnično mrežo,
- povečati kakovost in dostopnost splošne knjižnične dejavnosti z izboljšanimi in novimi storitvami, prilagojenimi potrebam uporabnikov,
- povečati dostopnost digitalnih kulturnih vsebin s tehnološko in vsebinsko nadgradnjo ter povečanjem števila sodelujočih organizacij kot tudi z nadaljnjim razvojem portalov dLib.si in KAMRA.

Večja dostopnost specializiranih storitev knjižnične javne službe in njihova večja kakovost. Eden od ukrepov je vključitev Knjižnice slepih in slabovidnih v mrežo javnih knjižnic z letom 2015. (ibid., 88)

Na področju arhivov je dostopnost mišljena predvsem kot fizična in časovna dostopnost arhivskega gradiva in pa digitalizacija, ki bi omogočila še širši dostop do gradiva, saj bi lahko do njega dostopali od doma (ibid., 92–95).

V poglavjih, ki »prečijo vsa področja kulture«, ne zasledimo bistveno drugačnih opredelitev občinstva kot zgoraj, prav tako ne bistveno drugačnih interpretacij in zavez k dostopnosti. Izjemi sta morda le področji kulturno-umetnostne vzgoje in področje človekovih pravic in varovanja kulturnih raznolikosti (ibid., 96–153).

Kulturno-umetnostna vzgoja ima kot credo zapisano »Kulturno-umetnostna vzgoja kot vzgoja za ustvarjalnost slehernega posameznika in

razvoj njegovih sposobnosti« (ibid., 104), kar že v osnovi nakazuje široko definirano ciljno skupino oziroma občinstvo. K temu, da naslavlja res celotno prebivalstvo določenih generacij (naslavlja vse generacije, ampak poudarek je na otrocih in mladih, pedagoških delavcih in odraslih v sklopu koncepta vseživljenjskega učenja), prispeva tudi to, da se področje kulturno-umetnostne vzgoje načrtuje in izvaja skupaj z ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport in izobraževanje ima, kot smo videli v ZOFVI, širše in obenem bolj specifično definirano občinstvo.

Področje človekovih pravic in varovanja kulturne raznolikosti pa je tisto poglavje, ki ne bi smelo biti posebno poglavje, ampak bi moralo biti podstat celotnega NPK. »Izziv za razvoj na področju varovanja kulturnih pravic kot človekovih pravic, zlasti manjšin in ranljivih skupin, je vzpostavitev pogojev za širšo družbeno integracijo in demarginalizacijo v funkciji kakovosti in bogatosti kulturnega življenja za vse, ki živijo na območju Republike Slovenije« (ibid., 118). To ne bi smel biti izziv področja, ampak kar temelj celotne kulturne politike. To področje šele pokaže na marginaliziranost različnih skupin občinstva in na kulturno raznolikost kot nekaj, kar se dosega z določenimi ukrepi, in ne nekaj, kar prežema celoten NPK.

Celotno poglavje NPK 2014–2017 je namenjeno trgu dela, in čeprav minister piše, da so poglavje pisali »s tresočo roko« zaradi

»zaskrbljenosti nad morebitnim napačnim razumevanjem njegovega namena. Slovenski kulturni model je in bo tudi v bodoče, iz povsem jasnih strukturnih razlogov in izhajajoč iz podmene, da je kultura javna dobrina, slonel na večinsko proračunskem financiranju. A ključno je, kako bomo ta trg dela naredili privlačen za zaposlitve, zlasti za prihajajoče rodove ustvarjalcev, ki danes nanj le stežka vstopajo. Cilj je, da se število zaposlenih v kulturnih poklicih do leta 2017 poveča« (ibid., 8).

Zadnji del NPK se osredotoča na kulturne projekte znotraj finančne perspektive EU 2014–2020. Perspektiva se »bistveno bolj kot na investicijske projekte osredotoča na projekte, ki imajo učinek na dvig konkurenčnosti, gospodarsko rast in večanje števila zaposlenih ter razvoj človeških virov« (ibid., 165). Več o nacionalnih prioritetah v okviru črpanja sredstev EU pa sledi v nadaljevanju.

NPK 2014–2017, sploh če ga beremo z uvodnim nagovorom ministra, je z vidika obravnavanja občinstva kot široke kategorije (državljeni in prebivalci) ter z vidika kulturne politike, ki zadovoljuje potrebe uporabnikov, korak kulturne politike k izboljšanju. A kljub celotni usmerjenosti v dostopnost ta ostaja ujeta v dve uvodoma omenjeni pasti: dostopnost kot povečevanje občinstva posameznih kulturnih dobrin (na primer dvig obiska gledališč, večja prodaja kakovostnih knjig in revij) in dostopnost kot nagovarjanje ranljivih skupin, ki se ne izvije pokroviteljstvu in temu, da ranljivim skupinam ne zagotavlja kulturnih dobrin, ampak jim kulturo ponudi kot sanacijo stanja »ranljivosti«.

Osnutke NPK napišejo pristojni uslužbenci na ministrstvu za kulturo po resorjih. Na primer vodja področja vizualnih umetnosti opredeli tako potrebe kot cilje in kazalnike. Seveda se od osnutka do končne resolucije NPK usklajuje, spreminja, a glavne smernice načrtajo vodje področij, ki so v vsakdanjem stiku z ustvarjalci in s kulturnimi delavci z različnih področij (in ki nanje tudi pogosto pritiskajo s svojimi partikularnimi zahtevami in željami) in različnih tipov organizacij, predvidevamo pa lahko, da niso v dnevnem stiku z občinstvom. Kakovostne raziskave občinstva so redke. Slovenski gledališki inštitut in Statistični urad RS vodita podatke o kulturni potrošnji, prav tako je poročanje o občinstvu financiranih organizacij del obveznosti ministrstva za kulturo. A to niso podatki, iz katerih bi lahko zajemali celotno sliko potreb. Ministrstvo sicer občasno naroči kakšno znanstveno raziskavo potreb ali analizo stanja pred sprejemanjem ali spreminjanjem zakonodaje, a to ni zadostna podlaga za celotni obrat

razumevanja, da NPK mora odgovarjati na kulturne potrebe državljanov oziroma celostno zagotavljati pogoje za zadovoljevanje teh potreb.

Iz ZUJIK izhaja, da vlada oziroma ministrstvo za kulturo pripravi NPK v sodelovanju z drugimi ministrstvi in nacionalnim svetom za kulturo. Nacionalni svet za kulturo je »neodvisno telo, ki usmerja nacionalno strategijo za kulturo. Predsednika in šest članov sveta imenuje državni zbor na predlog vlade izmed osebnosti, ki uživajo javni ugled, za obdobje petih let in so lahko ponovno imenovani« (ZUJIK, 16. čl.). Ena izmed ključnih nalog nacionalnega sveta za kulturo je, da »daje mnenje k nacionalnemu programu za kulturo in letnim poročilom o njegovem izvajanju« (ZUJIK 17. čl.). Vendar mnenje nacionalnega sveta za ministrstvo ni zavezujoče.

Kot ključne problemske točke NPK z vidika občinstva torej prepoznavamo:

- 1) pomanjkanje krovne vizije; kratko, a celovito kulturnopolitično štiriletno usmeritev, ki bi nadalje usmerjala tudi razvoj vseh področij;
- 2) temeljno opredelitev občinstva. ZUJIK ima nezadostno in preozko pojmovanje naslovnikov kulturne politike. NPK ga mora razširiti, predvsem pa natančno določiti, koga vse naslavlja;
- 3) dostopnost, ki je sicer z vidika občinstva hvalevreden trend kulturne politike, a skoraj na vseh področjih zdrsne v kvantitativen dvig občinstva, v prodajno uspešnost in decentralizacijo;
- 4) demokratični deficit: NPK drži tempo zagotavljanju pogojev za kulturo za štiri leta; smiselno bi bilo, da je priprava dokumenta podvržena širši javni razpravi in da se uvede več mehanizmov vpliva civilne družbe na strategijo.

4.3 ANALIZA KULTURNE POLITIKE EU

Kot ugotavljamo že v prejšnjih poglavjih, kulturna politika EU ne predstavlja celostnega sistema kulturne politike, saj ne naslavlja celotnega področja kulture, in še pomembneje: ne predstavlja celostne kulturne politike že na ravni zakonodaje oziroma predpisov, saj po načelu subsidiarnosti deluje samo komplementarno z državnimi kulturnimi politikami. Še več – tudi njene učinke, torej kulturno politiko EU v akciji, lahko zares vrednotimo samo v kontekstu, saj jo tudi »v akciji«, torej po njenih učinkih, lahko celostno obravnavamo samo skupaj z vsemi državnimi kulturnimi politikami, ki sodelujejo v kulturnih programih EU. V programih Ustvarjalne Evrope, ki je krovni program za kulturo Generalnega direktorata za izobraževanje in kulturo in ki ga upravlja Izvajalska agencija za izobraževanje, avdiovizualni sektor in kulturo (angl. Education, Audiovisual and Culture Executive Agency), lahko trenutno sodeluje – kar pomeni predvsem upravičenost do finančnih sredstev – že 41 držav (European Commission 2015a), torej 13 držav več kot je članic EU. Poleg tega v programu Ustvarjalna Evropa lahko sodelujejo tudi t. i. tretje države, le organizacije iz tretjih držav ne morejo biti prejemnice finančnih sredstev.

Več o kulturni politiki EU kot obstoječi predpisi in strategije govorita dve ravni. Prva so finančni mehanizmi, torej distribucija denarja EU, namenjenega kulturi, ki sledi ključnim prioritetam, opredeljenim v Evropski strategiji za kulturo. Če samo ošvrknemo glavni finančni mehanizem za kulturo, program Kultura v obdobju 2007–2013 in program Ustvarjalna Evropa za obdobje 2014–2020, izluščimo poudarke. Program Kultura je opisan takole: »Program Kultura je ustanovljen z namenom povečati kulturni prostor, ki si ga delimo Evropejci, ki temelji na skupni kulturni dediščini, prek razvoja sodelovalnih aktivnosti med kulturnimi operaterji iz upravičenih držav, z vizijo spodbujanja razvoja evropskega državljanstva« (European Commission 2015b).

Različne sheme financiranja spodbujajo avdiovizualne, kulturne in ustvarjalne kulturne akterje k delovanju v Evropi, da bi dosegli nova občinstva in razvili nove veščine, potrebne v digitalni dobi. S pomočjo evropskim kulturnim in avdiovizualnim delom, da dosežejo občinstva v drugih državah, program Ustvarjalna Evropa prispeva tudi k ohranjanju kulturne in jezikovne raznolikosti (European Commission 2016a).

V obeh časovnih obdobjih je močan poudarek na t. i. transnacionalnem sodelovanju, kar v praksi pomeni, da je treba izkazati resnično sodelovanje in da EU ne sofinancira nacionalnih projektov, ampak samo tiste, kjer se sodelovanje odvija v več upravičenih državah. Če je bil poudarek programskega obdobja 2007–2013 na mobilnosti in izmenjavi, se je v sedanjem programskem obdobju 2014–2020 premaknil na občinstva. Na primer v projektih sodelovanja je v preteklem programskem obdobju projekt največ točk lahko dobil pri merilu »Pomen za posebne cilje programa«, ki vsebuje transnacionalno mobilnost oseb, ki delujejo na področju kulture, podpiranje transnacionalnega kroženja umetniških in kulturnih del ter izdelkov ter spodbujanje medkulturnega dialoga (Evropska komisija 2010). V sedanjem programskem obdobju pa je pri projektih sodelovanja, recimo, največji delež točk pri ocenjevanju namenjen relevantnosti projekta, ki vključuje tudi podporo razvoju občinstva kot sredstvo spodbujanja zanimanja za evropska kulturna dela (European Commission 2014). Med razpisi, ki so znotraj programa Ustvarjalna Evropa, je na primer tudi filmskemu področju namenjen razpis »Razvoj občinstva« (European Commission 2016b).

Vendar moramo biti pri razumevanju poudarka na občinstvu pazljivi. Sicer je obrat k občinstvu pozitiven, a vendarle ne najdemo poudarka na razumevanju kulture kot javnega interesa oziroma kulturne politike, ki bi podpirala razvoj kulturnega sektorja v smeri, da bi bile kulturne dobrine na voljo vsem. Prej interes za dve v uvodnem delu prepoznani smeri: da je kultura vključena v socialne politike in postaja eden od korektivov pri

naslavljanju izključenih, marginaliziranih, ranljivih skupin; kjer ne gre toliko za skrb, da bi se tem skupinam omogočil dostop do kulture, ampak prej za pričakovanje, da bo kultura opravila del »socialnega inženiringa«, nekega opolnomočenja skupin; ter seveda pričakovanje, da bo kultura skozi krepitev številčnosti občinstva in skozi doseganja skupin, ki do sedaj niso redno »konzumirale« kulture, dosegla tudi večjo ekonomsko uspešnost. Kulturna politika EU je tako osredotočena predvsem na instrumentalizirano raven razumevanja kulture. Druga raven pa je odsotnost določenih kulturnih tem znotraj kulturne politike, saj »tisto, kar policy odločevalci počno, [je] pomembno, a prav tako ni nič manj (pogosto je celo bolj) pomembno tisto, česar ne želijo početi« (Lajh in Kustec Lipicer v Fink Hafner in Lajh 2002, 42).

Še bolj ilustrativen primer instrumentaliziranega pojmovanja kulture pa je poraba denarja EU v Sloveniji. Predhodni odstavki so se nanašali na t. i. centralizirano distribucijo »kulturnega« denarja, torej razpise, ki jih upravlja EACEA in na katere se neposredno prijavljajo kulturne organizacije iz vseh upravičenih držav. Mimogrede, Slovenija je ena najuspešnejših držav pri črpanju sredstev EU za kulturo, največji delež teh sredstev pa pridobijo ravno nevladne organizacije (Culture.si Blog 2014). Prejemniki sredstev EU pa na področju kulture niso samo posamezniki in organizacije, ampak tudi države. Tu pa spet nastopi prevlada nacionalnih politik nad politikami EU, saj dobljena sredstva države razporejajo same glede na svoje strateške načrte.

Po besedah ministrice za kulturo Julijane Bizjak Mlakar je kultura v finančni perspektivi 2014–20 ostala brez prednostne naložbe za črpanje nepovratnih evropskih sredstev. Zato so pri drugih ministrstvih pridobili 34,5 milijona evrov evropskih sredstev. Vseh odobrenih projektov je 14, prve štiri pa bodo začeli na začetku leta 2016 in so na prednostnih oseh osem in devet. Prva je, tako ministrica, namenjena spodbujanju zaposlovanja in mednarodni mobilnosti delovne sile, druga pa socialni vključenosti in zmanjševanju tveganja revščine (MMC RTV SLO 2015).

Znižanje sredstev za kulturo iz integralnega proračuna (državnega) ministrstvo za kulturo vsaj delno kompenzira z evropskimi sredstvi, ker pa kultura ni bila del strategije za porabo sredstev v obdobju 2014–2020, so ta sredstva iz namenskih skladov in tudi iz drugih ministrstev, ki imajo drugačne prioritete in cilje kot kulturno. »/.../ 2 milijona pri ministrstvu za javno upravo, 10,9 milijona pri ministrstvu za gospodarski razvoj in tehnologijo, 7 milijonov pri ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti) in 5,6 milijona evrov pri ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport« (Bratož 2015). Omenjeni prednostni osi osem in devet sta: Spodbujanje zaposlovanja in transnacionalna mobilnost delovne sile in Socialna vključenost in zmanjševanje tveganja revščine, aktivno staranje in zdravje (SVRK 2014).

Sredstva EU, ki jih je pridobilo ministrstvo za kulturo iz Evropskega socialnega sklada in kohezijskega sklada oziroma iz drugih ministrstev, ne predstavljajo bistvenega proračunskega deleža (3 %), vendar so v času krčenja kulturnega proračuna bistvena (RTV MMC 2016). To so sredstva, ki jih ministrstvo za kulturo ne uporablja za svoje osnovno poslanstvo, zagotavljanje zadovoljevanja kulturnih potreb državljanov, ampak so sredstva za zaposlovanje in usposabljanje kulturnih delavcev, ki pa v okviru teh projektov ne delajo svojega primarnega dela, ampak so zaposleni kot pedagogi, socialni delavci, terapevti in predstavnikom ranljivih skupin ne zagotavljajo kulturnih dobrin, ampak skozi kulturo skrbijo za integracijo, delovno usposabljanje, opolnomočenje šibkih itd. Primeri takšnih projektov so recimo Pridobivanje dodatnih znanj za mlade na področju kulturnih dejavnosti, Romski centri, Vključujemo in aktiviramo! in Večja socialna vključenost pripadnikov ranljivih družbenih skupin na področju kulture (MMC RTV SLO 2015). Takšno instrumentaliziranost kulture, ki jo prepoznavamo kot ključno lastnost kulturne politike EU, skozi financiranje pronica tudi v nacionalno kulturno politiko.

Korenine EU so v gospodarski zvezi »/P/o 2. svetovni vojni je 6 držav sedanje EU začelo sodelovati pri proizvodnji in prodaji premoga in jekla« (Sluiter in Wattier 2000, 5), in kljub temu da je bil v zadnjih letih narejen ogromen premik k širšemu pojmovanju te zveze, predvsem k razumevanju EU kot bolj enovite celote, na področju kulture politika EU ostaja zavezana svojemu prvotnemu poslanstvu. In če se pošalimo iz znamenitega Kissingerjevega stavka (Wikiquote 2016): EU, sploh na področju kulturne politike, še vedno nima nikogar, ki bi ga Kissinger lahko poklical, ko bi hotel poklicati Evropo, ugotovimo, da se kultura znotraj EU ne more osvoboditi svoje instrumentalizirane vloge, ne more vzpostaviti niti svojega celovitega okvira – kulturne politike.

5 PREDLOGI ZA SPREMEMBO ZUJIK IN PRIPOROČILA ZA NOV NACIONALNI PROGRAM ZA KULTURO 2018–2021 TER PRISPEVKI K RAZMISLEKU O BOLJŠI EVROPSKI KULTURNI POLITIKI

5.1 PREDLOGI ZA SPREMEMBO ZUJIK

Navedeni so samo člani, kjer predlagamo spremembo. Najprej je naveden sedaj veljavni člen in potem predlagana sprememba.

2. člen

(pomen izrazov)

Posamezni izrazi imajo po tem zakonu naslednji pomen:

- javni interes na področju kulture je interes za ustvarjanje, posredovanje in varovanje kulturnih dobrin na državni in lokalnih ravneh, ki se uresničuje z zagotavljanjem pogojev zanje (v nadaljnjem besedilu: javni interes za kulturo);
- nosilci javnega interesa so pristojni organi (Državni zbor Republike Slovenije, Vlada Republike Slovenije, ministrstva, organi lokalnih oblasti) in osebe javnega prava (javni skladi, javne agencije), na katere je z javnim pooblastilom preneseno izvajanje posameznih nalog. Nosilci javnega interesa izvajajo svoje naloge v sodelovanju s civilno družbo, ki jo predstavljajo nacionalni svet za kulturo in sveti lokalnih skupnosti, Kulturniška zbornica Slovenije in strokovne komisije ministra oziroma pristojnega organa lokalnih skupnosti;
- nacionalni oziroma lokalni program za kulturo je strateški dokument razvojnega načrtovanja države oziroma lokalne skupnosti, ki postavi cilje in prioritete kulturne politike;
- kulturna dobrina je kulturni proizvod ali storitev, ki je namenjena zadovoljevanju človekovih potreb na področju kulture;
- javna kulturna dobrina je tista kulturna dobrina, ki jo v javnem interesu zagotavlja država oziroma lokalna skupnost kot javno službo oziroma v obliki podpore posamičnim kulturnim projektom;
- javni kulturni program je kulturna dejavnost izvajalcev, ki niso javni zavodi, pa jo država oziroma lokalna skupnost zagotavlja/financira na primerljiv način kot javne zavode;

- kulturni projekt je posamična aktivnost kulturnih izvajalcev (izdaja knjige, obnova kulturnega spomenika, gledališka predstava, koncert, štipendija ipd.), ki jo financira država oziroma lokalna skupnost;
- financiranje pomeni, kadar se uporablja samostojno, tako financiranje kot sofinanciranje;
- javna kulturna infrastruktura so nepremičnine in oprema, namenjeni kulturi;
- samozaposleni v kulturi so osebe, ki samostojno kot poklic opravljajo kulturno dejavnost in so kot taki registrirani v posebnem razvidu pri ministrstvu, pristojnem za kulturo;

Se spremeni v:

2. člen (pomen izrazov)

Posamezni izrazi imajo po tem zakonu naslednji pomen:

- javni interes na področju kulture je interes za ustvarjanje, posredovanje in varovanje kulturnih dobrin na državni in lokalnih ravneh, ki se uresničuje z zagotavljanjem pogojev zanje (v nadaljnjem besedilu: javni interes za kulturo);
- nosilci javnega interesa so pristojni organi (Državni zbor Republike Slovenije, Vlada Republike Slovenije, ministrstva, organi lokalnih oblasti) in osebe javnega prava (javni skladi, javne agencije), na katere je z javnim pooblastilom preneseno izvajanje posameznih nalog. Nosilci javnega interesa izvajajo svoje naloge v sodelovanju s civilno družbo, ki jo predstavljajo nacionalni svet za kulturo in sveti lokalnih skupnosti, Kulturniška zbornica Slovenije in strokovne komisije ministra oziroma pristojnega organa lokalnih skupnosti. S civilno družbo nosilci javnega interesa sodelujejo tudi neposredno – prek javnih razprav in z javnimi razgrnitvami;
- nacionalni oziroma lokalni program za kulturo je strateški dokument razvojnega načrtovanja države oziroma lokalne skupnosti, ki postavi cilje in prioritete kulturne politike ter določi ciljne skupine oziroma naslovnike kulturnih politik;

- kulturna dobrina je kulturni proizvod ali storitev, ki je namenjena zadovoljevanju človekovih potreb na področju kulture;
- javna kulturna dobrina je tista kulturna dobrina, ki jo v javnem interesu zagotavlja država oziroma lokalna skupnost kot javno službo oziroma v obliki podpore posamičnim kulturnim projektom;
- javni kulturni program je kulturna dejavnost izvajalcev, ki niso javni zavodi, pa jo država oziroma lokalna skupnost zagotavlja/financira na primerljiv način kot javne zavode;
- kulturni projekt je posamična aktivnost kulturnih izvajalcev (izdaja knjige, obnova kulturnega spomenika, gledališka predstava, koncert, štipendija ipd.), ki jo financira država oziroma lokalna skupnost;
- financiranje pomeni, kadar se uporablja samostojno, tako financiranje kot sofinanciranje;
- javna kulturna infrastruktura so nepremičnine in oprema, namenjeni kulturi;
- samozaposleni v kulturi so osebe, ki samostojno kot poklic opravljajo kulturno dejavnost in so kot taki registrirani v posebnem razvidu pri ministrstvu, pristojnem za kulturo;

8. člen (izhodišča)

Javni interes za kulturo temelji na zagotavljanju javnih kulturnih dobrin, s katerimi se uresničuje kulturni razvoj Slovenije in slovenskega naroda, za katerega skrbijo Republika Slovenija (v nadaljnjem besedilu: država) in lokalne skupnosti.

Javni interes za kulturo se uresničuje predvsem z zagotavljanjem pogojev za:

- kulturno ustvarjalnost,
- dostopnost kulturnih dobrin,
- kulturno raznolikost,
- uveljavljanje in razvoj slovenskega jezika,
- slovensko kulturno identiteto,
- skupen slovenski kulturni prostor,
- mednarodno prepoznavnost in uveljavitev slovenske kulture in umetnosti v mednarodnem prostoru.

Se spremeni v:

8. člen
(izhodišča)

Javni interes za kulturo temelji na zagotavljanju javnih kulturnih dobrin vsem prebivalcem Republike Slovenije. Javne kulturne dobrine so namenjene zadovoljevanju kulturnih potreb in z njimi se uresničuje kulturni razvoj prebivalcev Slovenije, za katerega skrbijo Republika Slovenija (v nadaljnjem besedilu: država) in lokalne skupnosti.

Javni interes za kulturo se uresničuje predvsem z zagotavljanjem pogojev za:

- kulturno ustvarjalnost,
- dostopnost kulturnih dobrin,
- kulturno raznolikost,
- uveljavljanje in razvoj slovenskega jezika,
- kulturno identiteto vseh prebivalcev Slovenije,
- skupen slovenski kulturni prostor,
- mednarodno prepoznavnost in uveljavitev slovenske kulture in umetnosti v mednarodnem prostoru.

10. člen
(nacionalni program za kulturo)

Nacionalni program za kulturo je strateški dokument razvojnega načrtovanja kulturne politike, ki izhaja iz zgodovinsko doseženega položaja kulture in s katerim se ugotovi vlogo kulture v razvoju Slovenije in slovenskega naroda ter javni interes zanjo, opredeli področja kulture, kjer se zagotavljajo kulturne dobrine kot javne dobrine, načrtuje investicije v javno kulturno infrastrukturo, postavi cilje in prioritete kulturne politike in določi čas za njihovo uresničenje ter kazalce, po katerih se bo merilo njihovo doseganje.

Nacionalni program za kulturo predvidi usmeritve na področju investicij ter pravne, finančne in organizacijske usmeritve, ki so potrebne za njegovo uresničenje na državni in lokalnih ravneh.

Nacionalni program za kulturo se sprejema za obdobje štirih let, pri čemer vsebuje tudi dolgoročne usmeritve, ki presegajo to obdobje.

Se spremeni v:

10. člen

(nacionalni program za kulturo)

Nacionalni program za kulturo je strateški dokument razvojnega načrtovanja kulturne politike, ki izhaja iz zgodovinsko doseženega položaja kulture in s katerim se ugotovi vlogo kulture v razvoju prebivalcev Slovenije in slovenske države ter javni interes zanjo, opredeli področja kulture, kjer se zagotavljajo kulturne dobrine kot javne dobrine, načrtuje investicije v javno kulturno infrastrukturo, postavi cilje in prioritete kulturne politike in določi čas za njihovo uresničitev ter kazalce, po katerih se bo merilo njihovo doseganje.

Nacionalni program za kulturo predvidi usmeritve na področju investicij ter pravne, finančne in organizacijske usmeritve, ki so potrebne za njegovo uresničitev na državni in lokalnih ravneh.

Nacionalni program za kulturo se sprejema za obdobje štirih let, pri čemer vsebuje tudi dolgoročne usmeritve, ki presegajo to obdobje.

11. člen

(priprava in sprejemanje)

Nacionalni program za kulturo sprejme Državni zbor Republike Slovenije (v nadaljnjem besedilu: državni zbor) na predlog Vlade Republike Slovenije (v nadaljnjem besedilu: vlada). Predlog nacionalnega programa za kulturo pripravi ministrstvo, pristojno za kulturo, v sodelovanju z ministrstvi, katerih naloge segajo tudi na področje kulture, in nacionalnim svetom za kulturo iz 16. člena tega zakona.

Se spremeni v:

11. člen

(priprava in sprejemanje)

Nacionalni program za kulturo sprejme Državni zbor Republike Slovenije (v nadaljnjem besedilu: državni zbor) na predlog Vlade Republike Slovenije (v nadaljnjem besedilu: vlada). Predlog nacionalnega programa

za kulturo pripravi ministrstvo, pristojno za kulturo, po javni razpravi, v sodelovanju z ministrstvi, katerih naloge segajo tudi na področje kulture, in nacionalnim svetom za kulturo iz 16. člena tega zakona.

15. člen

(udeležba civilne družbe pri odločanju)

Civilna družba je udeležena v postopkih oblikovanja in sprejemanja kulturne politike prek stroke in zainteresirane javnosti na način, kot ga določa ta zakon.

Se spremeni v:

15. člen

(udeležba civilne družbe pri odločanju)

Civilna družba je udeležena v postopkih oblikovanja in sprejemanja kulturne politike prek stroke in zainteresirane javnosti na način, kot ga določa ta zakon, ter neposredno skozi javne razprave in razgrnitve.

17. člen

(naloge)

Nacionalni svet za kulturo:

- spremlja in ocenjuje vpliv kulturne politike na kulturni razvoj,
- daje mnenje k nacionalnemu programu za kulturo in letnim poročilom o njegovem izvajanju,
- obravnava predloge zakonov in drugih predpisov s področja kulture ter tistih, ki zadevajo tudi področje kulture,
- daje pobude in predloge za urejanje posameznih vprašanj na področju kulture.

Vlada in pristojno delovno telo državnega zbora obravnavata mnenja, pobude in predloge nacionalnega sveta ter se do njih opredelita in ga o tem seznanita najkasneje v roku 60 dni po tem, ko jih prejmeta.

Se spremeni v:

17. člen

(naloge)

Nacionalni svet za kulturo:

- spremlja in ocenjuje vpliv kulturne politike na kulturni razvoj,
- daje mnenje k nacionalnemu programu za kulturo in letnim poročilom o njegovem izvajanju,
- obravnava predloge zakonov in drugih predpisov s področja kulture ter tistih, ki zadevajo tudi področje kulture,
- daje pobude in predloge za urejanje posameznih vprašanj na področju kulture,
- vlada in pristojno delovno telo državnega zbora obravnavata mnenja, pobude in predloge nacionalnega sveta ter se do njih opredelita in ga o tem seznanita najkasneje v roku 60 dni po tem, ko jih prejmeta.

5.2 PRIPOROČILA ZA NACIONALNI KULTURNI PROGRAM 2018–2021

Priporočila za nov NPK za obdobje 2018–2021 temeljijo na identificiranih deficitih sedanjega NPK.

- 1) Pomanjkanje krovne vizije. Potrebujemo kratko, a celovito kulturnopolitično štiriletno usmeritev, ki bi nadalje usmerjala tudi razvoj vseh področij.

Če ZUJIK zagotavlja okvir in jamči, da bo izdelan kulturnopolitični okvir, ki bo ustvarjal pogoje za zadovoljitev vseh kulturnih potreb, mora NPK predstaviti štiriletno vizijo, kako to doseči, in izraziti predvsem kulturnopolitično vizijo. Ta ne sme biti omejena na uvod, ki ni vključen v resolucijo, ali prepuščena ugibanju bralca, da jo prebere iz vseh posameznih strategij za posamezna področja. Krovna strategija bi tudi poenotila področja v skupnih ciljih in najbrž tako dosegala tudi boljše rezultate.

- 2) Temeljna opredelitev občinstva. ZUJIK nezadostno in preozko pojmuje naslovnike kulturne politike. NPK je dolžan to razširiti, predvsem pa natančno določiti, koga vse naslavlja.

Ključ vsake strategije je, da opredeli ciljne skupine. Smiselno bi bilo, da se v krovni strategiji NPK najprej eksplicitno navede, koga vse cilji in ukrepi zadevajo, koga želijo s cilji in ukrepi doseči oziroma nasloviti in kako.

- 3) Dostopnost, ki je sicer z vidika občinstva hvalevreden trend kulturne politike, a skoraj na vseh področjih zdrsne v kvantitativen dvig občinstva, v prodajno uspešnost in decentralizacijo.

Dostopnost je ena izmed rdečih niti sedanjega NPK. V prihodnjem NPK bi bilo treba dostopnost nehati enačiti samo z višjim obiskom, večjim izplenom od prodaje vstopnic, temveč se – kot je na nekaterih področjih nakazano že v sedanjem NPK – osredotočiti na dostopnost vsem skupinam, ki jih sedaj kulturna ponudba ne doseže. Temelj tovrstne spremembe koncepta dostopnosti bi morala biti vsekakor raziskava, ki bi dala relevantne podatke ne samo o kvantitativnih kazalcih, ampak predvsem kvalitativno analizo kulturne potrošnje. Tudi Heilbrun in Gray (2001, 42) opozarjata na pomembnost raziskave občinstva pri oblikovanju javnih politik.

- 4) Demokratični deficit. NPK uresničuje zagotavljanje pogojev za kulturo za štiri leta. Smiselno bi bilo, da je priprava dokumenta podvržena širši javni razpravi in da se uvede več mehanizmov vpliva civilne družbe na strategijo.

Kljub temu da je civilna družba vključena v razpravo o NPK prek sveta za kulturo in kulturniške zbornice, bi bilo – sploh v današnji dobi razvoja komunikacijskih tehnologij – nujno odpreti razpravo širše in odkriti kulturne potrebe tudi skozi široko razpravo pred pripravo NPK in po objavi

osnutka spet voditi proces zbiranja komentarjev, popravkov ipd. ter jih vključiti v zaključni dokument pred oddajo v glasovanje v parlamentu.

5.3 KULTURNA POLITIKA NAPREJ OD ZAKONODAJNE RAVNI

Kljub temu da smo se odločili analizo obdržati na polju zakonodaje oziroma krovnih kulturnih politik, se seveda (tudi kot kulturni delavci) zavedamo, da se kulturna politika odraža predvsem skozi mehanizme in ukrepe, ki sledijo temeljni zakonodaji. Poleg izvajalske ravni sta tudi zakonodajni in strateški okvir ravni kulturne politike, ki nikakor ne nastaja v vakuumu idealnih in dobronamernih odločitev.

Alenka Krašovec (2002, 228) je na primeru dveh zakonov na področju kulture naredila analizo, katera od kulturnih javnopolitičnih aren je imela največjo moč pri sprejemanju zakonodaje. Ugotovila je,

- da je v procesih oblikovanja preučevanih zakonov delovalo veliko javnopolitičnih podaren;
- da je bil DZ najmočnejši igralec v procesih oblikovanja Zakona o filmskem skladu Republike Slovenije, vlada pa v procesih oblikovanja Zakona o uresničevanju javnega interesa na področju kulture;
- da za uradniško in parlamentarno javnopolitično podareno obstoji največje soglasje o njunem obvladovanju, nadzorovanju in/ali monopoliziranju posameznih dejavnikov moči.

Navedeni citat nakazuje, da sta politika in uradništvo popolnoma monopolizirala odločanje o kulturni politiki. Pot k izboljšanju kulturne politike se torej kaže v doslednem upoštevanju občinstva in tudi pripustitvi občinstva k odločevalskim procesom. V poglavju o občinstvu in kulturni politiki je omenjeno, da je izjemno težko sondirati kulturne potrebe. Pot do tega se kaže skozi večjo vključenost državljanov in strokovnjakov v odločevalske procese – ne samo v vlogi svetovalcev, ampak v vlogi aktivnih sooblikovalcev javne kulturne politike.

Tudi ob hipotetično idealni zakonodaji in strategiji se kulturna politika ne odvija sama od sebe, zakonodaja in strategije se prevajajo v različne mehanizme in ukrepe, najpogosteje razpravljamo o finančnih. Frey in Pommerehne opozarjata tudi, da je »pomembno vselej imeti pred očmi, da imajo tisti, ki sprejemajo politične in upravne odločitve, kaj malo razlogov, da bi skrbeli za 'blagor družbe'. Pogosteje se posvečajo izpolnjevanju lastnih ciljev v okviru omejitev, ki jih postavljajo inštitucionalni pogoji in ekonomske razmere« (Rugelj 2010, 68).

6 SKLEP

Po skoraj dvajsetih letih po zadnji celoviti analizi slovenske kulturne politike se kaže, da je znova čas za temeljito evalvacijo. Mnoge izmed predlaganih sprememb so se udejanjile, vnovičen premislek pa je potreben, ker se mnoge niso, spremenile pa so se tudi okoliščine. Devetdeseta so bila še vedno leta vzpostavljanja novega kulturnopolitičnega modela ter še vedno sta močno odmevali osamosvojitvev in vloga kulture v njej.

Sedaj so časi drugačni, kulturnopolitični model, ki se je vzpostavil, je dušeč in dopušča malo sprememb, razen kozmetičnih, okoliščine pa so drugačne od tistih v devetdesetih. Kultura je zgubila veliko svojega osamosvojitvenega kapitala, za nami je šest let recesije, ki je tudi kulturi temeljito oklestila proračun, in tudi kulturna produkcija se je spremenila. Če sta Čopič in Tomc (1997, 251) še konec devetdesetih predvidevala, da je popularna/rock glasba za mlade »sploh edina oblika ustvarjalnosti, s katero se srečujejo v vsakdanjem življenju«, je danes najbrž popularna glasba le majhen delež tega, kar vsak dan konzumirajo prek svojega ključnega medija – interneta.

Kulturna politika se mora spremeniti, se izviti postosamosvojiteljske osredotočenosti na slovenski narod in prilagoditi izzivom časa. Del sprememb bi moral biti usmerjen tudi v to, da se kulturna politika neha ravnati samo po ustvarjalcih in kulturnih delavcih in po potrebah slovenskega naroda in države, ampak mora v središče postaviti občinstvo, ki naj bo definirano čim širše.

V magistrski nalogi smo poskušali opredeliti idealnotipsko pojmovanje občinstva za potrebe kulturne politike. Občinstvo nacionalne kulturne politike mora biti definirano kot širša skupina kot narod, v primeru Slovenije kot prebivalci Slovenije (in tudi Slovenci po svetu), ali ožje

državljeni. Predvsem pa se občinstva za potrebe javnih kulturnih politik ne sme tlačiti v kategorije potrošnikov ali ranljivih skupin, sploh če o ranljivih skupinah ne govorimo kot o skupinah posebne skrbi pri kakovostni kulturni ponudbi, ampak o ranljivih skupinah, ki jim kultura ponuja nekakšno sanacijo ali omilitev njihove ranljivosti skozi različne ukrepe povečanja njihove zaposljivosti ipd. Ključna pri definiranju občinstva kulturnih politik se kaže opredelitev javnega interesa in zaveza države tudi v zakonodaji, da ni dolžna samo dovoljevati zadovoljevanja kulturnih potreb vseh prebivalcev, ampak je dolžna ustvarjati pogoje, v katerih bodo lahko zadovoljene kulturne potrebe vseh prebivalcev.

Analiza dveh temeljnih dokumentov kulturne politike – ZUJIK in NPK je pokazala, da je občinstvo pomanjkljivo opredeljeno, preozko definirano in v NPK umeščeno v koncept dostopnosti, ki pa je prav tako pomanjkljiv in se v večini primerov nanaša na povečevanje obiska kulturnih prireditev in na povečevanje prihodkov od občinstva.

Učinke evropske kulturne politike na razumevanje in obravnavo občinstva je težko analizirati v obsegu magistrske naloge, saj ne deluje kot samostojna celota, ampak vedno v spregi z nacionalnimi kulturnimi politikami. Kolikor lahko ocenimo iz lizbonske strategije, evropske strategije za kulturo in nekaterih mehanizmov, izvedenih iz teh dveh dokumentov, je obravnava občinstva v kulturni politiki EU porinjena v instrumentalizacijo kulture.

V nalogi podajamo konkretne predloge za spremembo ZUJIK in predloge smernic za oblikovanje naslednjega NPK. Zavedamo se omejitev svojih prispevkov tako v znanstvenem smislu kot v smislu dosega predlogov civilne družbe. Prav tako se zavedamo, da kulturna politika ni osnovana samo na temeljni zakonodaji, a prav spremembe v temeljni zakonodaji so prvi korak za sistemske spremembe kulturne politike.

Mogoče pa je lahko prav kultura tista, ki začne odpravljati demokratični deficit in odpre razpravo o prihodnjem nacionalnem programu za kulturo in prav tako o spremembah ZUJIK ter tako omogoči čim bolj demokratično soodločanje pri nadaljnjih spremembah kulturnih politik. Če smo začeli pri osamosvojiteljski vlogi kulture – morda lahko prav kulturna politika odigra vlogo nosilca sprememb? Poleg doslednega upoštevanja kulturnih potreb celotnega občinstva se kot rešitev kaže tudi večja odprtost odločevalskih procesov v kulturni politiki. Naj poleg kulture postane dostopnejša tudi kulturna politika.

7 LITERATURA

Asociacija. 2015. Izjava Asociacije ob napovedanih rezih v kulturo: Kdo se bo podpisal na nagrobni kamen slovenske kulture? 17. avgust. Dostopno prek: <http://www.asociacija.si/slo/archives/1873> (20. december 2015).

Blaug, Mark. 1976. *The Economics of the Arts*. London: Martin Robertson & Company.

Bratož, Igor. 2015. Manj denarja, manj podpore. *Delo*, 15. september. Dostopno prek: <http://www.delo.si/kultura/razno/manj-denarja-manj-podpore.html> (20. marec 2016).

Breznik, Maja. 2002. *Kulturna politika Slovenije in EU (raziskovalno poročilo)*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

--- 2004. *Kulturni revizionizem*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

--- 2009. *Kultura danajskih darov: od mecenstva do avtorstva*. Ljubljana: Sophia.

Breznik Močnik, Marija. 2010. *Zaključno poročilo o rezultatih raziskovalnega projekta. Sodobna kultura v krizi družbene kohezivnosti*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Crossick, Geoffrey in Patrycja Kaszynska. 2016. *Understanding the Value of Arts & Culture. The AHRC Cultural Value Project*. Wiltshire: Arts and Humanities Research Council.

Culture.si Blog. 2014. *EU Funding for Culture? 4 Observations from Slovenia*. Dostopno prek: <http://www.culture.si/blog/2014/10/eu-funding-for-culture-4-observations-from-slovenia/> (20. marec 2016).

Čopič, Vesna in Gregor Tomc, ur. 1997. *Kulturna politika v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 1998. *Kulturna politika v Sloveniji: simpozij*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Danielsen, Arild. 2008. *The Persistence of Cultural Divides – Reflections on the Audience for Culture and the Arts in Norway*. *International Journal of Cultural Policy* 14 (1): 95–112.

Delo. 2016. *Julijana Bizjak Mlakar odstopila*. Ljubljana, 25. april 2016. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/politika/bizjak-mlakarjeva-napovedala-odstop.html> (12. maj 2016)

Dolenc, Ervin, Bojan Godeša in Aleš Gabrič. 1999. *Slovenska kultura in politika v Jugoslaviji*. Ljubljana: Modrijan.

Dragičević Šešić, Milena in Branimir Stojković. 2013. *KULTURA, menadžment, animacija, marketing*. Zagreb: Kulturno informativni centar.

Dragoš, Srečo in Vesna Leskošek. 2003. *Družbena neenakost in socialni kapital*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

European Commission. 2014. *Creative Europe. Support for European Cooperation Projects*. Dostopno prek: http://eacea.ec.europa.eu/sites/eacea-site/files/documents/guidelines-call-for-proposals-cooperation-projects-2015_en_1.pdf (20. marec 2016).

--- 2015a. *Eligibility of Organisations from Non-EU Countries*. Dostopno prek: https://eacea.ec.europa.eu/sites/eacea-site/files/01122015-eligible-countries_en.pdf (20. marec 2016).

--- 2015b. *Culture Programme*. Dostopno prek: http://eacea.ec.europa.eu/culture/index_en.php (20. marec 2016).

--- 2016a. *Creative Europe*. Dostopno prek: http://eacea.ec.europa.eu/creative-europe_en (20. marec 2016).

--- 2016b. *Funding*. Dostopno prek: http://eacea.ec.europa.eu/creative-europe/funding_en (20. marec 2016).

European Union. 2012. *European Audiences: 2020 and Beyond*. Luxemburg: Publications Office of the European Union.

Evropska agenda za kulturo v svetu globalizacije. 2007. Dostopno prek <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/SL/TXT/HTML/?uri=URISERV:l29019&from=SL> (14. februar 2016).

Evropska komisija. 2010. *Program kultura 2007–2013: vodnik po programu*. Dostopno prek: <http://eacea.ec.europa.eu/culture/programme/documents/2010/may/SL-v2.pdf> (20. marec 2016).

--- 2016a. *Kultura*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/culture/forum/index_en.htm#home (12. januar 2016).

--- 2016b. *Evropski kulturni forum*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/culture/forum/index_en.htm#home (10. april 2016).

Fink-Hafner, Danica in Lajh, Damjan. 2002. *Analiza politik*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Flew, Terry. 1997. *Citizenship, Participation And Media Policy Formation*. *The Public* 4 (4): 87–102.

Florida, Richard. 2005. *Vzpon ustvarjalnega razreda*. Velenje: IPAK, Inštitut za simbolno analizo in razvoj informacijskih tehnologij.

Frey, Bruno S. in Pommerehne, Werner W. 2001. *Muze na trgu*. Murska Sobota in Kranj: PAC Pomurski akademski center in Ustanova za podjetništvo.

Heilbrun, James in Charles M. Gray. 2006. *The Economics of Art and Culture*. New York: Cambridge University Press.

Katz-Gerro, Tally. *Introduction: Cultural policy and the Public Funding of Culture in an International Perspective*. *Poetics* 49: 1–4.

Kawashima, Nabuko. *Audience Development And Social Inclusion In Britain. Tensions, contradictions and paradoxes in policy and their implications for cultural management*. *International Journal of Cultural Policy* 12 (1): 55–72.

Krašovec, Alenka. 2002. *Oblikovanje javnih politik: primer kulturnih politik v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Lassenich, Stephan. 2015. *Ponovno izumljanje socialnega: socialna država v prožnem kapitalizmu*. Ljubljana: Krtina.

Macur, Mirna. 1996. *Evalvacija kulturne politike na področju gledališke dejavnosti* (magistrska naloga). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Mandelc, Damjan. 2011. *Teorije in prakse nacionalizma*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Milohnič, Aldo. 2016. *Umetnost v času vladavine prava in kapitala*. Ljubljana: Maska.

Milohnič, Aldo, Maja Breznik, Majda Hrženjak in Bratko Bibič. 2005. *KULTURA d.o.o. Materialni pogoji kulturne produkcije*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Ministrstvo RS za kulturo. 2002. *Analiza stanja na področju kulture in predlog prednostnih ciljev*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo RS.

--- 2014. *Nacionalni program za kulturo 2014–2017*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo.

--- 2016. *Zakonodaja in dokumenti*. Dostopno prek: http://www.mk.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/ (1. april 2016)

MMC, RTV SLO. 2014. *Ta veseli dan ali kaj bo s kulturo v prihodnjem mandatu?* Ljubljana, 8. julij. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/dz-volitve-2014/ta-veseli-dan-ali-kaj-bo-s-kulturo-v-prihodnjem-mandatu/341439> (8. april 2016).

--- 2015. *Ministrstvo za kulturo kmalu začne štiri projekte, financirane z evropskimi sredstvi*. Ljubljana, 3. december. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/kultura/drugo/ministrstvo-za-kulturo-kmalu-zacenja-stiri-projekte-financirane-z-evropskimi-sredstvi/380254> (15. april 2016).

--- 2016. *Irena Šumi: Naš pravni red verjame v slovensko kri*. Ljubljana, 20. marec. Dostopno prek: <https://www.rtv slo.si/slovenija/irena-sumi-nas-pravni-red-verjame-v-slovensko-kri/388475> (1. april 2016).

Mundy, Simon. 2001. *Kulturna politika: kratek vodnik*. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri Narodni in univerzitetni knjižnici.

Osnutek Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo. 2015. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo.

Pavlič, Špela in Tone Peršak, ur. 2010. *Slovenski kulturni plenum 2010: zbornik prispevkov*. Ljubljana: Društvo slovenskih pisateljev.

Petkovič, Blaž. 2016. Medijski zakon v parlamentu; predlogi glasbenih kvot se množijo. *Dnevnik*, 13. januar. Dostopno prek: <https://dnevnik.si/1042728279> (9. april 2016).

Petrović, Tanja. 2014. *Multicultural Heritage and the Nation State: an Introduction to the Thematic Section*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Potschka, Christian, Mathias Fuchs in Agata Krolikowski. 2012. *Review of European Expert Network on Culture's audience building and the future Creative Europe programme*. *Cultural Trends* 22 (3–4): 265–269.

Pravno-informacijski sistem. 2016. *Zakon o splošnem upravnem postopku (ZUP)*. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1603> (8. marec 2016).

Radej, Bojan, Mojca Golobič, Mirna Macur, Srečo Dragoš in Darko Štrajn. 2011. *Vrednotenje politik: obzorja nove miselnosti*. Ljubljana: Vega.

Resolucija o Nacionalnem programu za kulturo 2008–2011 (ReNPK0811). Ur. l. RS 35/2008 (9. april 2008).

Rekosh, Edwin. 2005. *Who Defines the Public Interest? Public Interest Law Strategies in Central and Eastern Europe*. *International Journal on Human Rights* 2 (2): 166–179.

Rotar, Drago B. 2001. *Konstitucija nacionalnega interesa in raba merila nacionalnega v slovenski kulturni politiki*. *Monitor ISH I* (1–2): 211–218.

Rugelj, Samo. 2010. *Za vsako besedo cekin*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Sluiter, Peter in Wattier, Laurence. 1999. *A Guide to European Union Funding for the voluntary sector*. London: The Directory of Social Change.

Splošna deklaracija človekovih pravic. 2016. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/pravni-okvir-in-pristojnosti/mednarodni-pravni-akti-s-podrocja-clovekovih-pravic/organizacija-zdruzenih-narodov/splosna-deklaracija-clovekovih-pravic/> (19. marec 2016).

Srakar, Andrej. 2013. *Kratka analiza financiranja kulture s strani ministrstev, pristojnih za kulturo, v letih 2005–2012*. Ljubljana: Asociacija.

--- 2016. *Pomemben prelom ali le obljube?* Dostopno prek: http://nsk-slo.si/index.php/odkrito_povedano/clanek/andrej_srakar_pomemben_prelom_ali_le_obljube (19. marec 2016).

SSKJ. 2016. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (20. februar 2016).

Stamatopoulou, Elsa. 2007. *Cultural Rights in International Law. Article 27 of the Universal Declaration of Human Rights and Beyond*. Leiden, Boston: Martinus Nijhof Publishers.

Statistični urad Republike Slovenije. 2016a. *Popis prebivalstva*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/statweb/prikazi-novico?id=5148&idp=17&headerbar=15>

--- 2016b. *Popis 2002*. Dostopno prek: https://www.stat.si/popis2002/si/rezultati/rezultati_red.asp?ter=SLO&st=7 (8. april 2016).

Strehovec, Janez. 1992. Demokratizacija kulturne politike. *Teorija in praksa* 29 (3/4): 370–373.

Svet za Delovni načrt za kulturo 2015–2018. 2014. *Osnutek zaključkov Sveta in predstavnikov vlad držav članic*. Dostopno prek <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16094-2014-INIT/en/pdf> (10. februar 2016).

SVRK. 2014. *Operativni program za izvajanje Evropske kohezijske politike v obdobju 2014–2020*. Dostopno prek: http://www.svrk.gov.si/fileadmin/svrk.gov.si/pageuploads/Dokumenti_za_objavo_na_vstopni_strani/SI_OP_24_04_2014_sfc.pdf (12. januar 2016).

Teršar, Igor. 2012. *Upravljanje kulturnih dejavnosti v Sloveniji: primerjalni pristop*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Urad za publikacije Evropske unije. 2010. *Prečiščeni različici Pogodbe o Evropski uniji in Pogodbe o delovanju Evropske unije. Listina Evropske unije o temeljnih pravicah*. Luksemburg: Urad za publikacije Evropske unije.

Ustava Republike Slovenije. Ur. l. RS št.47/13 (12. januar 2016).

Varbanova, Lidia. 2012. *Strategic Management in the Arts*. New York: Routledge.

Velikonja, Mitja. 2005. *EVROZA – kritika novega evrocentrizma*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Vugrnin, Marija. 2005. Definiranje pojma javno dobro. *Geodetski vestnik* 49: 416–423.

Wikiquote. 2016. Dostopno prek: https://en.wikiquote.org/wiki/Talk:Henry_Kissinger (14. april 2016)

Zakon o splošnem upravnem postopku. Ur. l. RS 24/2006. (12. januar 2016)

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo – ZUJIK-E. Ur. l. RS 111/13 (27. december 2013).

Zamisel. 2016. Dostopno prek: www.zamisel.si (15. februar 2016).

Zgonik, Nadja. 2002. *Podobe slovenstva*. Ljubljana: Nova revija.

Zupan, Matic in Lavra Černigoj Blažko. 2014. *Nacionalni program za kulturo 2014–2017: pot do novega modela kulturne politike*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo.

24ur. 2016. *Ministrica za kulturo noče poskrbeti za rudnik. Jo bo to stalo stolčka?* Ljubljana, 15. april. Dostopno prek: <http://www.24ur.com/novice/slovenija/ministrica-za-kulturo-noce-poskrbeti-za-rudnik-jo-bo-to-stalo-stolcka.html?bl=0> (15. april 2016).